JAMHUURIYADDA SOMALILAND

WASAARADDA SHAQO-GALINTA, ARIMAHA BULSHADA IYO QOYSKA

SIYAASADDA SHAQO-ABUURKA QARAN EE SOMALILAND

AUGUST 2020

Contents

HORDHAC 7

MAHAD-NAQ 9

1. ISBADALADA DHAQAALE IYO SHAQAALAYSIINTA 10

1.1 Xaaladda Dhaqaale 10

1.1.1 Wadarta-guud ee Wax-soo-saarka Gudaha 10

1.1.2 Qaab-dhismeedka Guud ee Dhaqaalaha 10

1.1.3 Dhoofinta iyo Soo-dejinta 10

1.1.4 Isticmaalka Kharashaadka 11

1.1.5 Xawaaladaha 11

1.2 Xaaladda dadka 12

1.2.1 Dadwaynaha 12

1.2.2 Saboolnimo 12

1.2.3 Dhaqdhaqaayada Dhaqaale 12

1.2.4 Isha Dakhliga 13

1.2.5 Waxbarashada 13

1.3 Shaqada iyo Shaqaalaysiinta 14

1.3.1 Ka-qayb-galka Xooga Shaqaalaha 14

1.3.2 Shaqada Nugul 14

1.3.3 Shaqo-la'aanta 15

1.3.4 Shaqaale aan laga Faa'idayn 15

1. 4 Baahida loo qabo Siyaasad Shaqo 15

1.5 Habka loo Maray Samaynta Siyaasada Shaqoabuurka 16

1.5.1 Falanqaynta Xaaladeed 16

1.5.2 La-tashiga Wasaaraddaha, Wakaaladdaha iyo Hay'addaha 16

1.5.3 La-tashiga Jilayaasha Aan-dawliga-Ahayn 17

1.5.4 Kulan-hawleedka Gorfaynta 17

1.6 Warbixintu waxa koobsanaysaa 18

2. FALANQAYNTA XAALADDA , ... 19

2.1 Horumarinta Beeraha, Xoolaha iyo kaluumaysiga 19

2.2 kaabayaasha iyo Barnaamijyada Shaqo-abuurka 20
2.3 Horumarka Ganacsiga Gaarka loo leeyahay 20
2.4 Waxbarashada iyo Tababarka 21
2.5 Horumarinta Cilmi-baadhista, Hal-abuurka iiyo Tiknoolajiyada 22
2.6 Ganacsiga aan-tooska ahayn iyo horumarinta ganacsiga yar yar iyo kuwa dhexe 23
2.7 Awood-siinta Haweenka 24
2.8 Shaqo-abuurka Dhalinyaradda 25
2.9 Maal-gashiga Qurbo-jooga iyo Shaqada 26
2.10 Dadka Naafadda ah 27
2.11 Shaqaalaysiinta Caruurta 28
2.12 Dadka La-nool Xanuunka HIV/AIDS 29
2.13 Bad-qabka iyo Caafimaadka Shaqada 30
2.14 Macluumaadka Suuqa Shaqo 30
2.15 Noocyadda Shaqo ee Mudnaanta leh iyo Arrimaha Soo if-bixi kara 31
3. QAAB-DHISMEEDKA SIYAASADA 33
3.1 Muhiimadda/Sababaha 33
3.2 Qiyamka Udub-dhexaadka ah iyo Maba'dida Hagaya 33
3.2.1 Koboc Dhaqaale oo Tayadiisu Wanaagsan tahay 33
3.2.2 Cadaalad Bulsho 33
3.2.3 Awood-siinta iyo Ka-qayb-galka 34
3.2.4 Wada-hadal Bulsho 34
3.2.5 Sinnaanta 34
3.2.6 U hogaan-sanaanta Dastuurka 34
3.2.7 Hal-abuur Bulshada 35
3.2.8 Dood Bulsho 35
3.2.9 U hogaan-sanaanta Heerarka Caalamiga ah ee Shaqada 35
3.2.10 Koboc iyo Shaqo Abuur uu horseed ka yahay Ganacsiga Gaarka Loo-leeyahay 35
3.2.11 Shaqo Abuurka oo fure u ah hantida dhaqaale 36
3.3 Yoolka Siyaasadda 36
3.4 Ujeedada Siyaasada 36
3.5. Mudnaanta Mawduucyadda iyo ujeedada Siyaasadda 36
4. UJEEDOOYINKA SIYAASADDA IYO ISTARAATAJIYADAHA SHAQO ABUURKA 38

4.1 Horumarinta Beeraha, Xoolaha iyo Kaluumaysiga 38
4.1.1 Ujeedada Siyaasadda 38
4.1.2 Istaraatajiyadaha 38
4.2 Kaabayaasha iyo Barnaamijyada Shaqo-abuurka. 39
4.2.1 Ujeedada Siyaasadda 39
4.2.2 Istaraatajiyadaha 40
4.3 Koboca Ganacsiyada Gaarka Loo-leeyahay 40
4.3.1 Ujeedada Siyaasada 40
4.3.2 Istaraatajiyad 41
4.4 Waxbarashada iyo Tababarka 42
4.4.1 Ujeedada Siyaasadda 42
4.4.2 Istaraatajiyad 42
4.5 Horumarinta Tiknoolajiyadda, Cilmi-baadhista iyo Hal-abuurka 43
4.5.1 Ujeedada Siyaasadda 43
4.5.2 Istaraatajiyadaha 43
4.6 Horumarinta ganacsiga aan-tooska ahayn iyo ganacsiga yar yar iyo ka dhexe 44
4.6.1 Ujeedada Siyaasadda 44
4.6.2 Istaraatajiyadaha 45
4.7 Awoodaynta Haweenka 46
4.7.1 Ujeedada Siyaasadda 46
4.7.2 Istaraatajiyado 46
4.8 Shaqaalaynta Dhalinyarada 47
4.8.1 Ujeedada Siyaasadda 47
4.8.2 Istaraatajiyadaha 47
4.9 Maalgalinta Qurbo-joogta iyo Shaqaalaynta 48
4.9.1 Ujeedada Siyaasadda 48
4.9.2 Istaraatajiyadaha 49
4.10 Dadka Naafada ah 50
4.10.1 Ujeedada Siyaasadda 50
4.10.2 Istaraatajiyadaha 50
4.11 Shaqaalaysiinta Caruurta 51
4.11.1 Ujeedada Siyaasadda 51

4.11.2 Istaraatajiyadaha 51
4.12 Dadka La-nool HIV/AIDS 52
4.12.1 Ujeedooyinka Siyaasadda 52
4.12.2 Istaraatajiyadaha 52
4.13 Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada 53
4.13. Ujeedada Siyaasadda 53
4.13.2 Istaraatajiyadaha 53
4.14 Xogta Suuqa Shaqada 54
4.14.1 Ujeedada Siyaasadda 54
4.14.2 Istaraatajiyadaha 54
5. QAAB-DHISMEEDKA HAY'ADDEED IYO SHARCI EE FULINTA SIYAASADA 55
5.1 Qaab-dhismeedka Sharci 55
5.2 Qaab-dhismeedka Hay'addeed ee Hirgalinta Siyaasadda 56
5.2.1 Dawladda Dhexe 57
5.2.2 Ganacsiga Gaarka Loo-leeyahay (The Private Sector) 57
5.2.3 Ururada Shaqo-bixiyayaasha 58
5.2.4 Maamulka Gobolka iyo Dowladdaha Hoose 58
5.2.5 Ururada Shaqo-bixiyayaasha 59
5.2.6 Saaxiibada Horumarka inaga Taageera 59
5.2.7 Hay'addaha Cilmi-baadhiseed, Tababar iyo Aqoonta Sare 59
5.2.8 Hay'addaha Maaliyadeed 60
5.2.9 Bulshada Rayidka ah 60
5.2.10 Warbaahinta 60
6. CAQABADAHA KU-IMAN KARA HIRGALINTA SIYAASADDA 61
6.1 Ka-go'naanshiyaha Dhamaan Jilayaasha 61
6.2 Awood-darrada Maamul 61
6.3 Midaynta Siyaasaddaha gancsiga yar yar 61
6.4 Curfiga Shaqada iyo Wacyiga Bulsho 62
6.5 Maalgalinta Hirgalinta Siyaasadda 62
7. QAAB-NIDAAMEEDKA HIRGALINTA 62
7.1 Horu-dhac 62
7.2 Qaab-dhismeedka Hirgalinta Siyaasadda 63

7.3 Siyaasadda Kormeerka iyo Qiimaynta 63
7.4 Dib-u-eegista iyo Dib-habaynta Siyaasadda Shaqada 64
7.5 Barnaamijka Qaran ee Shaqada 64
8. QORSHAHA HIRGALINTA SIYAASADDA QARAN EE SHAQADA 65

HORDHAC

Hirraalka Jamhuuriyadda Somaliland ee 2030 waxa uu hamigalinayaa, sidoo kalena kor u qaadayaa rejadda Qaranka ee ka midho dhalinta kobcinta shaqo-abuurka iyo korodhka dhaqaalaha si loo waafajiyo baahiyaha iyo yididiilooyinka dhamaan bulshada Somaliland. Tani waxay sii xoojisay go'aankayaga ah inaan dhisno dhaqaale adag, oo leh noocyo kala duwan iyo tartan ganacsi kaas oo siinaya fursado shaqo joogto ah oo ku filan Soomaaliland. Iyada oo taas laga duulayo, yoolkayagu waa sidii dhamaan muwaadiniinta Somaliland u heli lahaayeen shaqo-abuur midho dhal ah oo dhamaystiran. Yoolka Siyaasadda Qaran ee Shaqo-abuurka waa sidii loogu abuuri lahaa cududda shaqaale ee soo koraysa fursado shaqo oo leh dheef, sidoo kalana munaasib ah si ay kor ugu qaadaan xaaladooda nololeed gacana uga geystaan kobcinta dhaqaalaha iyo horumarka qaran iyadoo loo marayo habka sinnaanta, caddaaladda, amniga iyo karaamada.

Hirraalka guud ee Siyaasaddan Qaran ee Shaqo-abuurku waa sidii loo heli lahaa bulsho ka shaqaysa shaqo munaasib ah, manfac leh, awoodna u leh soo-saarista dakhli ku filan si ay usii joogteeyaan, sidoo kalena loo yareeyo faqriga sida lagu suureeyay Hirraalka 2030 iyo Qorshaha Horumarinta Qaranka ee (2017-2021), iyo sidoo kale wax-ka-qabashada caqabadaha farqiga maqnaanshiyaha suuqa shaqo ee dhaqaalaha edegaysan. Ujeedooyinka gaarka ah ee Siyaasada shaqo abuurkaQaran waa kuwan soo socda;

1. *Kor u qaadista maal-galineed ee wax-soo-saarka casriga ee beeraha, xoolaha, iyo kaluumaysiga kuwaas oo ka mid ah qaybaha dhaqaalaha ee leh shaqo abuur dihin.*
2. *Muhiimadsiinta adeegsiga habka shaqooyinka culculus ee lagu soo saarayo badeecadaha iyo adeegyada dadwaynaha kuwaas oo ay kamid yihiin hirgalinta mashaariic dawliya iyo kaabayaasha.*
3. *In meesha laga saaro caqabadaha hannaan hawl-qabashada iyo kuwa haysta nidaamada hay'adaha oo carqaladaynaya tartanka ganacsiga gaarka loo leeyahay iyo dardargelinta koboca iyo horumarinta jawiga maalgashiga ganacsi*
4. *Soo saarista koox xirfadlayaal ah oo awood u leh in ay si hufan uga hawlgalaan shaqooyinka rasmiga ah, sidoo kalena u abuuraya shaqooyin dadka kale.*
5. *Yagleelidda iyo nidaaminta barnaamijyada horumarinta tiknoolajiyada iyo wadaagaha hal-abuurka oo ku dhisan cilmi-baadhis, si loogu taageero shaqaalaysiin midho dhala.*
6. *Wax ka badalista shaqooyinka aan rasmiga ahayn iyo horumarinta ganacsiga yar yar iyo ka dhexe si loo abuuro shaqooyin munaasib ah oo midho dhala.*
7. *Dhiiri galinta sinnaanta iyo cadaalada jinsiga ee shaqada.*

8. *Abuurista fursadaha horumarineed ee cududa dhalinyarada si ay u kasbadaan xirfadaha iyo aqoonta baahida loo qabo si ay u helaan guno macno leh ama ay iskood u shaqaystaan.*
9. *Fududaynta iyo xidhiidhinta shaqaalaysiinta muwaadiniinta Soomaalilaand ee ku nool dalka dibadiisa iyo soo noqoshada xirfadlayaal xirfad u leh inay buuxiyaan nusqaanta xirfadeed.*
10. *Kor-u-qaadista helitaanka fursadaha shaqo iyo khayraad macno leh oo loogu talo galay dadka naafadda ah.*
11. *Yaraynta saamaynta HIV/AIDs iyo xanuunadda kale ay ku leeyihiin shaqo abuurka goobta shaqada.*
12. *In lagu dhiirigaliyo loo-shaqeeyaha iyo shaqaalaha, kuwooda rasmiga ah iyo kuwa aan rasmiga ahayn ee qaybaha dhaqaalaha, si ay u yareeyaan ama u tirtiraan khataraha shaqada.*
13. *Dhisidda xogta suuqa shaqada taas oo si ku filan ugu wargalinaysa qorshaynta iyo habka go'aan qaadashada.*

Shaqo abuurku waa arrin dhinacyo-badan leh oo la xidhiidha dhamaan muwaadiniinta Soomaalilaand, Wasaaradaha Dawladda, Wakaaladaha, iyo Hay'adaha, Maamulada Gobolada iyo Dawladaha Hoose, Ganacsiyada Gaarka loo leeyahay, Loo-shaqeeyayaasha, iyo Ururada Shaqaalaha, Saaxiibada Horumarinta, iyo Ururada aan-dawliga ahayn ee kala duwan iyo ururada Bulshada Rayidka ah. Ujeedada siyaasadani waa sidii loogu hagi lahaa dhamaan daneeyayaasha abuuridda iyo kor-u-qaadista tayada iyo diyaar-ahaan-shiyaha fursado shaqo oo manfac leh. Siyaasaddani waxay garawsanaysaa in abuurista shaqadu horseed u tahay dakhli sugan, dhigaal iyo hab-nololeed kor loo qaaday si gacan looga gaysto koboca dhaqaalaha. Siyaaddu waxay adkaynaysaa baahida loo qabo in kor loo qaado xogta suuqa shaqada iyo kaydka macluumaadka si loo kormeero isbadalka shaqaalaysiinta ee shaqooyinka rasmiga iyo sidoo kale isbadalka korodhka gunnadda rasmiga ah ee ay helaan shaqaalaha nugulli.

Sidaa daraadeed waxaan ugu baaqaynaa ganacsiyada gaarka loo leeyahay, loo-shaqeeyayaasha, ururada bulshada rayidka ah iyo daneeyayaasha kaleba in ay si dhaw oo wax ku ool ah ugala shaqeeyaan Dawladda si looga midho dhaliyo hirgalin dhamaystiran oo Siyaasadda shaqo-Abuurka Qaran ah.

Gabo-gabadii, waxaanu u muujinaynaa abaalka qotoda dheer ee aanu u hayno shakhsiyaadkii, ururaddii, iyo intii kale ee wakhtiga badaniyo juhdigaba lamid ka ahba nala soo gelisay, kuwaas oo siyaabo kala duwan, gacan uga gaystay diyaarinta dhamayska-tiran ee Siyaasadda shaqo Abuurka Qaran.

Marwo Hinda Jaamac Xirsi Gaani

Wasiirka Shaqo-galinta, Arimaha Bulshada iyo Qoyska

MAHAD-NAQ

Xaaladda shaqo ee ka jirta Somaliland maaha mid samaysay koboc sidaas usii badan, inkasta oo ay jireen todobadii sano ee ugu danbeeyay; muuqashada koboc dhaqaale oo fiican, deganaanshiyaha dhaqaalaha jeeb-yaraha iyo kaabayaal la horumariyey. Si waafaqsan hirraalka 2030 iyo Qorshaha Horumarinta Qaran ee (2017 -2021). Wasaaradda Shaqo-galinta, Arimaha Bulshada iyo Qoyska iyo daneeyayaashu waxay si dhaw iskaga kaashanayeen sidii horumarin loogu samayn lahaa Siyaasadda Shaqo-Abuurka Qaran oo faahfaahsan, taas oo tilmaam ka bixin doonta sida wax looga qabanayo caqabadaha shaqo-galineed ee ka jira Somaliland. Iyada oo arintaas la tixgalinayo, bartilmaameedkayaga ugu horreeya ee Siyaasadda Shaqo-Abuurka Qaran wuxuu noqon doonaa sidii wax looga qaban lahaa xaalada shaqada, iyo in lala tacaalo hoos-udhacyada shaqo ee la ogyahay, iyada oo si gaar ah bartilmaameedku u noqon doono kooxaha nugul, dhalinyarada, dumarka, iyo dadka naafada ah.

Wasaaradda Shaqo-galinta, Arrimaha Bulshada iyo Qoysku waxay u mahadnaqaysaa dhamaan hay'adaha, iyo shakhsiyaadka iyagu gacanta ka soo gaystay hababka kala duwan ee samaynta Siyaasaddan shaqo-abuurka Qaran.

Waxaanu xusaynaa tacabka shaqo ee aan qiimaheeda lasoo koobi karin ee ay, muwaadiniinta Soomalilaand, Wasaaradaha Dowladda, Wakaaladaha iyo Hay'adaha, Maamulada Gobolka iyo Dowladdaha Hoose, Ganacsiyada Gaarka loo leeyahay, Loo-shaqeeyayaasha, Ururada Shaqaalaha, Saaxibada Horumarinta, iyo ururada aan dawliga ahayn ee kala duwan iyo Ururada Bulshada Rayidka ay galiyeen intii lagu gudo jiray dejinta siyaasadan.

Waxaanu tixgalin u haynaa Bangiga Aduunka oo isagu bixiyay taageero, mid farsamo iyo mid dhaqaale labadaba, si loo sii ambo qaado horumarinta Siyaasaddan shaqo-Abuurka Qaran.

Wasaaradda Shaqo-galinta, Arimaha Bulshada iyo Qoysku waxay ku rejo wayn tahay in mar haddii ay dadaaladeeda isugu gaysay in si dhamaystiran loo hirgaliyo in ay daneeyayaasha horseed ka ahi sii wadi doonaan taageeridda habkan muhiimka ah, isla markaana gacan-siiyaan sidii looga shaqaysiin lahaa ama hawlgalinta istaraatijiyadaha kobcinta dardargalineed ee shaqo-abuur deg deg ah, ee ku qeexan barnaamijyada iyo qorshe-yaashayada horumarineed, si loo fududeeyo abuurista fursado shaqo midho dhal ah oo ka hirgala Soomaaliland.

Mudane Cabdirashiid Ibraahim Sh. Cabdiraxmaan,
AGAASIMAHA GUUD,
WASAARADDA SHAQO-GALINTA, ARIMAHA BULSHADA IYO QOYSKA

1. ISBADALADA DHAQAALE IYO SHAQAALAYSIINTA

1.1 Xaaladda Dhaqaale[1]

1.1.1 Wadarta-guud ee Wax-soo-saarka Gudaha

GDP Soomaaliland wuxuu sameeyay sare u kac dhan boqolkiiba 10.6 muddadii u dhaxaysay 2012 ilaa 2017. GDPga Somaliland waxaa lagu xaddiday in sanadkii 2017 uu ahaa 2,573 Milyan oo Doolar, halka GDPga calaa shakhsina, lagu xaddiday 675 doolar. Koboca GDPga dhabta ee qiimayaasha joogtada ah ee 2015 wuxuu ku dhawaa boqolkiiba 11, intii u dhaxaysay 2012 ilaa 2017 - xadiga koboca ee celceliska sanadleha ahna uu ahaa boqolkiiba 2. Si kasta ba ha ahaatee, GDP ga rasmiga ah ee sanadkii 2017 wuxuu hoos u dhacay boqolkiiba 1, taas oo ay sabab u ahayd hoos-u-dhacii mugga lahaa ee dhoofka xoolaha. Dhaqaalaha Somaliland waxaa hadheeyay qaybaha wax-soo-saarka oo hooseeya, iyada oo ay ganacsiga tafaariiqda ah iyo xooluhu ay ka noqonayaan GDPga guud in ka badan 50 boqolkiiba, ganacsiga iibka jumladaha iyo tafaariiqdu (21.9%), dhaqdhaqaaqa kirooyinka iyo iibka hantida ma-guurtada (7.6%), iyo dalaga (7.0%). Caadiyan xoolaha nool ayaa ahaa laf-dhabarta dhaqaalaha, sidoo kalena ah shayga ugu wayn ee wax-ku-dara ama sameeya GDPga Somaliland. Dhinaca kalena, qaybaha iyagu furraha u ah koboca dhaqaalaha sida tamarta (1.0%), iyo maalgashiga (0.3%) iyagu wax aan badnayn ayay ku leeyihiin horumarka dhaqaalaha.

1.1.2 Qaab-dhismeedka Guud ee Dhaqaalaha

Qaab-dhismeedka Guud ee Dhaqaalaha waxaa lagu qiyaasay in uu ahaa 457 milyan oo Doollarka Mareykanka ah sanadkii 2017. Muggu wuxuu kordhay in ka badan laban-laab, laga soo bilaabo 2012 illaa 2017. Ku dhowaad 50 boqolkiiba qaab- dhismeedyada dhaqaale ee ku-jaan- go'an wadarta guud waxay ka koobnaayeen dhismayaal iyo qalab. Inta ka soo hadhayna waxay ka koobnaayeen; qalabka gaadiidka oo ahaa 21 boqolkiiba, iyo mashiinno iyo qalab kale oo noqonayay 31 boqolkiiba.

1.1.3 Dhoofinta iyo Soo-dejinta

Wax-dhoofinta waxaa lagu qiyaasay in ay ahayd 202 Milyan oo Doollar sanadkii 2017. Wax-soo-saarka ugu wayn ee la dhoofiyaa waa xoolaha nool, isaga oo qayb ka ahaa hoos-u-dhaca wadarta guud, oo hoos uga soo dhacay 91 boqolkiiba sanadkii 2012, oo noqday 73 boqolkiiba sanadkii 2017. Muggu wuxuu hoos u dhacay 45 boqolkiiba laga

---

[1] Statistics on Somaliland Gross Domestic Product (2012-2017 October, 2018,) Ministry of Planning and National Development.

bilaabo 2012 ilaa 2017, sababtuna ahayd in boqolkiiba 51 ay hoos u dhaceen dhoofkii xooluhu.

Faleenku sidoo kale isna waa wax-soo-saar la dhoofiyo oo muhiim ah. kharashaadka ay galaan dadka aan deegaanka ku ahayn Somaliland waxaa loo diiwaan galiyay sidii oo ay yihiin dhoofin adeeg, waxaanay wadarta guud xisaabsan yihiin boqolkiiba 5-10. Marka la barbar dhigo wax-soo-dejinta oo iyada lagu qiyaasay in ay noqotay 1,154 Milyan oo Doollar sanadkii 2017, iyadoo muggu kordhay boqolkiiba 19, marka laga bilaabo 2012 ilaa 2017. Badeecaddaha isticmaalka waxay ka noqdeen wax-soo-dejinta ku dhawaad 50 boqolkiiba, iyada oo qaybta cuntada iyo cabitaanada sharaabkuna ka noqdeen 36 boqolkiiba. Badeecaddaha raasamaalka waxay ka noqdeen 39 boqolkiiba ee wadarta-guud. Boqolkiiba 13 ka hadhsanina waxaa ku jira alaabooyinka warshadaha iyo shidaalka. Waxyaabaha lala soo dego, sida ay kaydiyeen kastamyada Somaliland ayaa qiyaas ahaan noqonaya 25 boqolkiiba ee qiyaasta wadarta guud ee wax-soo-dejinta, iyada oo ay qaybna ka yihiin badeecado kale.

1.1.4 Isticmaalka Kharashaadka

Kharashaadka isticmaalka guriga ee ugu danbeeyay waxaa lagu qiyaasay 2,840 Doollar sanadkii 2017. Mugga koboca lagasoo bilaabo 2012 ilaa 2017 wuxuu ahaa 13 boqolkiiba. Cuntooyinka iyo Cabitaanada sharaabyadu waxay ka noqdeen isticmaalka kharash ee guriga ku dhowaad 57 boqolkiiba sanadkii 2017. Saamiga adeega gurigu wuxuu noqday 26 boqolkiiba, halka saamiga kale ee badeecadaha iyo adeegyadu ay ka noqdeen 17 boqolkiiba. Isticmaalka kharash ee ugu danbeeyay ee dawladdu waxaa lagu qiyaasay 228 Milyan doollar sanadkii 2017, iyada oo ay saamiga isticmaal ee dawladda dhexe noqotay 86 boqolkiiba. Muggu wuxuu kordhay in kabadan 50 boqolkiiba marka laga soo bilaabo 2012 ilaa 2017.

1.1.5 Xawaaladaha

Waxaa la qiyaasaa in inta u dhaxaysa 500 ilaa 900 oo Milyan oo doollar oo lacagaha xawillaadaha ahi ay sanad kasta soo gaadhaan dalka, taas oo loo isticmaalo maal-galin iyo kharashaadka isticmaal ee guriga. Inkasta oo ay jiraan caqabado la xidhidha sidii loo qiimayn lahaa qulqulka lacagaha xawillaadaha, balse waa ay cadahay in ay kaalin muhiim ah ka ciyaaraan dhaqaalaha Somaliland, gacanna ka gaystaan dakhliga qoyska, iyo taageerida isticmaalka kharash.

1.2 Xaaladda dadka[2]

1.2.1 Dadwaynaha

Tirakoobkii dadwaynaha ee hay'adda UNFPA samaysay sanadkii 2016, waxay qeexday in dadwaynaha Somaliland noqday 3,798,828, oo ka kooban boqolkiiba 53 reer magaal, 11 boqolkiiba reer miyi, 34 boqolkiiba reer guura ah, halka 2 boqolkiiba ka yihiin barakacayaasha gudaha. Dumarku waxay ka noqdeen bulshada 50 boqolkiiba. Korodhka bulshooyinka magaalooyinku waa mid si xawli ah dib u qaabayn ku samaynaya isbaddalada dhaqan-dhaqaale ee Somaliland. Dadka oo magaalooyinka joogaa waxay keenayaan korodhka baahida loo qabo adeegyo iyo shaqooyin. Wakhti xaadirkan Somaliland waxay leedahay bulsho aad u da' yar, iyada oo in kabadan 60 boqolkiiba qiyaasta da'doodu tahay inta u dhexaysa 5-29. Tiro yar oo dad ah ayaa da'doodu ka wayn tahay 65 jir, taas oo qayb ahaana ah natiijada bulsho uu hooseeyo qiyaasta cimriga jiritaanka nolashu (Labka 48.8 sanadood, halka dhadiguna ka yahay 52 sanadood).

1.2.2 Saboolnimo

Guud ahaan 56.4% kamid ah dadwaynuhu waa sabool. Sanadkii 2016, in kabadan 29 boqolkiiba dadka ku dhaqan magaallooyinka waxaa loo tixgaliyay in ay ku nool yihiin saboolnimo. Saboolnimadu waxay aad ugu badan tahay goobaha miyiga ah, halkaas oo qiyaasta tirro-koobka saboolnimadu noqday 37 boqolkiiba. Goobaha miyiga ah, boqolkiiba 21 kamid ah dadkaas waxaa loo tixgaliyay in ay ku nool yihiin saboolnimo xad-ka-bax ah, marka la barbar dhigo goobaha magaalooyinka ah oo noqday 10 boqolkiiba. Somaliland waxaa ka jira qiyaas sarraysa oo la xidhiidha sinnaan la'aanta, kana jirta magaalooyinka iyo sidoo kale miyiyada, (GINI coefficient) yahay 43.0 goobaha magaalooyinka ah, halka uu goobaha miyiyada ah ka yahay 46.0, marka la isbarbar-dhigo.

1.2.3 Dhaqdhaqaayada Dhaqaale

Ilaa 40 boqolkiiba oo kamid ah guryaha ku yaala goobaha miyiyada iyo magaalooyinkuba malaha shakhsiyaad da'doodu tahay inta u dhaxaysa 15 ilaa 54 oo wax-soo-saar dhaqaale leh. Qoysaskaas aan iyagu lahayn dadka qaan-gaadhka ah ee wax-soo-saarka leh waxaa lagu qiyaasaa in ay yihiin ku dhawaad saddex ku nool magaalooyinka, inta badan dadka qaan-gaadhka ah ee shaqeeyaa waxa ay qabtaan adeeg (67.8%), iyo sidoo kale inta badan shaqaale gunno qaata (71.4%). Sidaas oo ay

[2] Somaliland Demographic Statistics, 2017 Edition, Central Statistics Department , Ministry of Planning and National Development

tahay, hadana dadka qaan-gaadhka ah ee shaqeeya, kuna sugan goobaha miyiyada ah iyaga intooda badan si isku mid ah ayey ugu qaybsan yhihiin adeega (48.9%) iyo hawlaha shaqo ee beeraha iyo xoolaha (40.4%). Shaqaalaha mushaharka qaata ee ku sugan goobaha miyiyada ah ayaa inta badan qabta adeegyada tiro ahaana ka yar 5 boqolkiiba kuwa ka shaqeeya hawlaha shaqo ee la xidhiidha beeraha iyo xoolaha.

1.2.4 Isha Dakhliga

Qoysaska ku nool magaalooyinka, mushaharaadka ayaa ah isha ugu muhiimsan ee dakhli (38%), halka ay xawaaladduhuna ka yihiin isha labaad ee ugu muhiimsan (31%). Goobaha miyiyada ah, isha ugu muhiimsan ee dakhli waa iskaa-u-shaqeysiga hawlaha shaqo ee aan iyagu beeraha la xidhiidhin, iyada oo boqolkiiba 21 kamid ah dhammaan qoysaska reer-miyigu ay ka faa'idaystaan hawlahan shaqo. In kasta oo 59 boqolkiiba qoysaska reer miyiga ahi ay leeyihiin xoolo, keliyaata 14 boqolkiiba ayaa u tixgeliya xoolahu inay yihiin illo dakhli oo soo gala qoysaska miyiyada. Si ka duwan qoysaska reer magaalka ah, xawaaladuhu waa illo dakhli oo kooban oo ay helaan qoysaska reer miyiga ahi, maadaama oo boqolkiiba 16 kaliya ay helaan xawaalado.

1.2.5 Waxbarashada

Qorshaha istiraatiijiyadeed ee qaybta waxbarashada ee 2017 - 2021 waxay ku qiyaastay isdiiwaangelinta waxbarashada hoose ee saafiga ah in ay tahay 33.7% , iyo heerka waxbarashada sare oo ah 20.5%, iyada oo isbedelka saadasha 2021 yahay 54%, iyo 25.3% siday u kala horreeyaan. Tirakoobka la hayo wuxuu muujinayaa heerka isqorista dugsiga hoose 26.2% iyo 25.8 % oo dugsiga sare ah. Intaa waxaa sii dheer 50.7% oo dumarka ah, iyo 25.8% oo ragga ah oo aan iyagu helin waxbarashao, halka kaliyaata 9.5% dumar ahi tagaan dugsiga sare, marka la barbar dhigo ragga oo iyagu ah 20.1% . Marka la sameeyo is-barbardhig, kaliyaata 13.5% dumar ah ayaa haysta shahaado jaamacadeed, marka la barbar dhigo 23.2% oo iyagu rag ah.

1.3 Shaqada iyo Shaqaalaysiinta[3]

1.3.1 Ka-qayb-galka Xooga Shaqaalaha

Dhaqaalaha Somaliland intiisa badan waa mid aan toos ahayn, iyada oo ay jiraan kala-doorashooyin kooban ama xaddidan oo shaqo toos ah. 10.6% dadwaynaha ka mid ah ayaa haya shaqo wakhti buuxda ah oo rasmi ah, iyo 8.3% oo haya shaqo wakhtigeedu aanu buuxin, oo qayb ahaan musharkeedu yahay oo rasmi ah.

Sahaminta Xoogga Shaqaalaha ee Somaliland ee la sameeyay sanadkii 2012 waxay muujisay in tirada haweenka ee aan shaqaynin ay tahay 62% halka tirada ragguna ay ahayd 38 boqolkiiba. Tirada ragga shaqeeya ayaa ahaa 38.4 boqolkiiba marka loo eego tirada haweenka ee ah 19.9%. Gobolka ugu shaqaalaha badan waa Sanaag oo leh 38.3%. Dhanka kale, gobolka ugu shaqaalaha yar waa Awdal oo leh 15.1%. Saamiga shaqooyinka iyo shaqo la'aantuba waxa ay la kordhaan heerka waxbarashada laga gaadhay halka shaqo raadin la'aantuna ay hoos u la dhacdo heerka waxbarashada. Dhanka kale, shaqaalaynta qaybaha da'da shaqadu wax weyn kama beddesho marka loo eego quwad ahaan[4].

Sanadkii 2012 heerka ka-qayb-qaadashada cududda shaqaalahu waxay noqotay 46 boqolkiiba, marka la barbar dhigo sanadkii 2019 oo ahayd 85.4 boqolkiiba. Si lamid ah iyana 42.9 boqolkiiba oo kamid ah kuwa haya shaqada wakhtiga buuxa, iyo 47.4 boqolkiiba oo ah kuwa haya shaqada wakhtigeedu dhiman yahay, ayaa haysta shahaadada jaamacada[5].

1.3.2 Shaqada Nugul[6]

Shaqada nugul waxaa lagu qeexay in ay tahay wadarta shaqaalaha iskood shaqada u samaystay, jeebkoodana ka dabara shaqada, kuwaas oo aan shaqaalaysiin shaqaale si joogto ah u qaata mushaharaad. Wadarta guud ee boqollayda shaqada nuguli waxay noqotay 43.0% oo rag ah, iyo 61.0% oo dumar ah. Taas cakiskeedana, waxay u badan tahay in raggu u hawlgalaan ama noqdaan loo-shaqeeyayaal, halka 11 boqolkiiba oo

[3] Women and Men in Somaliland, Facts and Figures 2018, Statistics Sweden and Ministry of Planning and National Development
[4] Women and Men in Somaliland book (p 53)
[5] Women and Men in Somaliland book (p 53)and ILO, Labour Force Survey Somaliland 2012
[6] Annual Report on Social Development for Member State(2019) : Social Development Indicators , Djibouti

dumarka ah iyo 7.4 boqolkiiba oo Rag ahi yihiin loo-shaqeeyayaal, iyada oo 17 boqolkiiba oo ragga ahi ay shaqaalaysiiyaan ugu yaraan hal qof, marka la barbar dhigo 7 boqokiiba oo dumar ah.

1.3.3 Shaqo-la'aanta[7]

Guud ahaan heerka shaqo la**'**aanta ayaa taagan 52.5% (52% reer miyiga iyo 53% reer magaalka ah)**. Da'da d**hallinyarda (15-24), heerarka shaqo la**'**aanta Boorama waa 69% iyo 62% **oo** magaal**ada** yo miyiga siday u kala horreeyaan. **H**eerarka shaqo la**'**aanta **Hargeisa waa 34% oo magaalada ah iyo 41% oo** miyiga **ah** halka Burco ay ka jirtay heerar shaqo la'aan ah 46% iyo 53% magaalooyinka iyo miyigaba.

1.3.4 Shaqaale aan laga Faa'idayn[8]

Kaliya qiyaastii 15% oo ragga ah ayaa shaqeeya todobaadkii shaqada saacadaha caadiga ah ee 40-48 saacadood magaalooyinka iyo miyigaba. Dhanka haweenka, ma jirto cid shaqaysa saacaddahan shaqo ee todobaadkii. Tani waxa ay ina tusaysaa in dadka shaqeeya ay u muuqdaan inay shaqeeyaan wax ka yar saacadaha la filayey ama saacado xad dhaaf ah todobaadkii. Meelaha magaalooyinka, qiyaastii 8.8 boqolkiiba ragga shaqeeya iyo 14.3 boqolkiiba haweenka shaqeeya ayaa shaqeeya wax ka yar 25 saacadood todobaadkii la soo dhaafay. Intaa waxaa u dheer, ku dhawaad 57% ragga iyo 47% dheddigga ah waxay jeclaayeen saacado badan oo shaqo oo laga sameeyo magaalooyinka. Dadka intooda ugu badan waxay jeclaan lahayeen inay shaqeeyaan 4 ama 5 saacadood oo dheeraad ah todobaadkii la soo dhaafay.

1. 4 Baahida loo qabo Siyaasad Shaqo

Siyaasadda shaqoabuurka Qaran waa himilo iyo qorshe faahfaahsan oo la taaban karo, oo la rabo in lagu gaadho yoolalka shaqoabuurka ee dalka. Somaliland way u baahan tahay siyaasadaas, maxaa yeelay caqabadaha shaqadu waxay sii noqonayaan kuwo sidii hore kasii ka-kanaanaya, sida ay muujinayaan arimahan soo socdaa;

- Isbadalalada xaaladaha/wacyiga bulsho ayaa ah kuwo saaraya culaysyo qayral-caadi ah suuqyada shaqada.

[7] ILO, Labour Force Survey,2012

[8] IGAD ,Annual Report on IGAD Economies (2018/19): Macro Economic Development, Djibouti

- Isbadalka qaab-dhismeed ee ka jira Somaliland ayaa ku tusaysaa jiritaanka fursad aad u wayn, iyo sidoo kale caqabad baaxadeeda leh, maadama oo ay dadku ka guurayaan qaybta wax-soo-saarka beeraha, una guurayaan wax-soo-saarka warshadaha/mishiinada iyo qaybaha shaqooyinka adeegyada ee ka jira goobaha magaalooyinka ah.
- Koboca dhaqaalahu maaha mid si toos ah looga dheehan karo helitaanka shaqooyin wanaagsan oo badan iyo faa'idooyin badan oo ay helayaan dadka saboolka ahi.
- Shaqada aan tooska ahayn (shaqada aan lahayn ilaalo bulsho iyo mid sharci iyo faa'iidada shaqo) ayaa wali ah mid aad ugu baahsan Somaliland.
- Sinnaan-la'aanta mushaharku waa mid kor usii kacaysa, iyada oo shaqaalahu aanay waxba ka faa'idaynin koboca dhaqaale.
- Shaqo wakhtigeedu dhamaystiran yahay oo la-isku-halayn karo oo leh faa'iido ayaan sii ahaan doonin mid caado ka ah Somaliland.
- Waxaa jira dumar intii hore ka badan oo ka mid ah cududda shaqaalaha, balse tayada shaqaalaysiintooda oo ay ka mid tahay gunooyinka, shuruudaha shaqada, iyo sumcaddooduba, waa kuwo wali ka-dib-dhacsan ragga.

1.5 Habka loo Maray Samaynta Siyaasada Shaqoabuurka

1.5.1 Falanqaynta Xaaladeed

Falanqaynta xaaladda shaqo ee Somaliland ayaa la sameeyey si loo ogaado isbadalada shaqo ee timaadada, joogtada, iyo tagtadiidba, muddadii 2012 ilaa 2018, iyada oo waafaqsanayd curfiga ugu fiican, Qorshaha Horumarinta Qaranka I (2012-2016), Qorshaha Horumarinta Qaranka II (2017-2021) iyo Himilada 2030. qaybta ugu adkayd ee Falanqaynta xaaladdu waxay ahayd ogaanshaha muwduucyada mudnaanta la siinayo si loo abuuro shaqo manfac leh, isla markaana munaasib ah.

1.5.2 La-tashiga Wasaaraddaha, Wakaaladdaha iyo Hay'addaha

Waxaa wada-tashi lala sameeyay Wasaaradaha, Wakaaladdaha iyo Hay'adaha. Mid kasta oo kamid ah Wasaaradaha, Wakaaladdaha iyo Hay'adaha waxaa looga baahday in ay dib-u-eegis ku samayso qabyo-qoraalka Siyaasadda Shaqo abuurka Qaran, dhinacyada ay kamidka yihiin;

- Noocyada shaqo ee mudnaanta la siinayo si loo abuuro shaqo taas oo la xidhiidha Wasaaradaha, Wakaaladdaha iyo Hay'ad kasta.
- Arimaha muhiimka u ah Noocyada shaqo ee mudnaanta la siinayo.
- Istraatiijiyadaha loo baahan yahay si looga gudbo caqabad kasta oo la sheego.

- Qaab-dhismeedka Siyaasada (qiyamka udub-dhexaadka u ah, maba'dida udub-dhexaadka u ah, yoolka siyaasada)
- Kaalinta Wasaaradaha, Wakaaladdaha iyo Hay'addahu ay ku yeelanayaan hirgalinta siyaasadda

1.5.3 La-tashiga Jilayaasha Aan-dawliga-Ahayn

Jilayaasha aan-dawliga ahayn waxaa laga soo xushaa loo-shaqeeyayaasha, iyo ururada shaqaalaha, ganacsiga gaarka loo leeyahay, saaxiibada horumarka inagala shaqeeya, ururada bulshada rayidka ah, ururada aan-dawliga ahayn, hay'adaha dhaqaalaha iyo aqoonyahanka. Jilayaasha aan-dawliga ahayn ee la xushayna waxaa looga baahday in ay dib-u-eegis ku sameeyaan macluumaaddadan soo socda;

- Xaalada dhaqaale ee loo baahan yahay si loo taageero shaqo-abuur midho dhal ah
- Noocyadda shaqo abuuris ee mudnaanta leh
- Falanqaynta xaaladaha noocyada shaqo kasta oo mudnaanta la siinayo.
- Qaab-dhismeedka guud ee Siyaasada
- Kaalinta jilayaasha aan-dawliga ahayn ee muhiimka u ah shaqo abuurka.

1.5.4 Kulan-hawleedka Gorfaynta

Xubnaha ruug-cadaaga ah ee shaqaalaha, kana socday dhamaan Wasaaradaha, Wakaaladaha, Hay'addaha iyo Agaasimayaasha maamulka ee ka socday daneeyayaasha ayaa dhamaantood ku lug-lahaa ansixinta qabyo-qoraalka siyaasada shaqo-abuurka qaran. Warbixinta qabyo-qoraalka ayaa lagu soo bandhigay intii lagu gudo jiray kulan-hawleedka ansixinta waxana kasoo-qayb-galayaasha looga baahnaa in ay ansixiyaan macluumaadka soo socoda:

- Xaaladda dhaqaalaha, isbadalada xaaladaha bulsho, xaalada shaqada iyo shaqaalaha ee Somaliland.
- Noocyada shaqo ee mudnaanta la siinayo
- Falanqaynta xaaladaha noocyada shaqo kasta oo mudnaanta la siinayo.
- Ujeedooyinka siyaasadda ee noocyada shaqo kasta
- Kaalinta hay'adeed ee hirgalinta siyaasadda shaqoabuurka qaran.
- Caqabadaha ay suurtogalka tahay in ay saameeyaan hirgalinta siyaasadda.
- Tallo-bixinta iyo in hore looga sii gudbo.

1.6 Siyaasadu waxa koobsanaysaa

Siyaasadda shaqo abuurka qaran waxaa loo qaybiyey todobadda (7) qaybood ee soo socda;

Qaybta 1aad: Isbadalada Dhaqaalaha iyo Shaqadda

Qaybtani waxay dib-u-eegis ku samaynaysaa isbadaladda xaalada dhaqaale, xaalada guud ee bulshada iyo shaqada iyo shaqaalaha muddadii u dhaxaysay 2012-2017.

Qaybta 2aad: Falanqaynta Xaaladda: Qaybtani waxay soo bandhigaysaa falanqaynta xaaladda noocyadda shaqo. Falanqayntu waxay ka caawinaysaa ogaanshaha noocyada shaqo ee mudnaanta la siinayo iyo arimaha isa-soo-taraya ee la xidhiidha.

Qaybta 3aad: Qaab-dhismeedka Siyaasada

Qaab-dhismeedka siyaasaddu waxa uu bixiyaa xogta maangalka u ah ee Siyaasadda shaqo-abuurka qaran, qiyamka aasaasiga ah iyo maba'diida hagaysa, ujeedada yoolka siyaasadda ee ay ka mid yihiin muwduucyada mudnaanta leh iyo ujeedooyinka siyaasadda.

Qaybta 4aad: Ujeedooyinka Siyaasadda iyo Istaraatajiyadaha shaqo abuurka

Qaybtani waxay koobaysaa xogta ku saabsan ujeedooyinka siyaasadda iyo istaraatajiyadaha loogu tallo galay nooc kasta oo shaqo.

Qaybta 5aad: Qaab-dhismeedka hay'addeed ee sharci, kaalinteeda iyo masuuliyadaheeda: Qaybtan dhexdeeda, waxaa lagu cadeeyay kaalinta iyo masuuliyadaha hay'adaha muhiimka u ah fududaynta hirgalinta Siyaasadda shaqo-abuurka qaran.

Qaybta 6aad: Caqabadaha Suurtagalka ah ee ku iman kara Hirgalinta Siyaasadda

Qaybtani waxay cadaynaysaa caqabadaha xaasaasiga ah ee ay suurtagalka tahay in ay saameeyaan hirgalinta Siyaasada shaqo-abuurka qaran.

Qaybta 7aad: Diyaarinta Hirgalinta: Qaab-dhismeedyada loogu tallogalay hirgalinta siyaasadda, kormeerista, iyo qiimaynta ayaa dib loogu lafa-guray qaybtan.

Qabyta 8aad: Qorshaha Hirgalineed: Qorshaha Hirgalineed ee Siyaasadda shaqo-abuurka qaran ayaa lagu gudbinayaa qaybtan.

2. FALANQAYNTA XAALADDA[9,10]

2.1 Horumarinta Beeraha, Xoolaha iyo kaluumaysiga

Waaxda wax-soo-saarku (beeraha, xoolaha iyo kaluumaysiga) ayaa ka noqonaya GDPga dalka in ka badan 40 boqolkiiba. Xoolahu waxay ka noqonayaan GDPga dalka 29.5 boqolkiiba, waxaa soo raaca wax-soosaarka beeraha oo ah (13.4 boqolkiiba), iyo kaluumaysiga (0.3 boqolkiiba). Qaybta wax-soo-saarka ayaa kaalin wayn ka qaadata shaqaalaysiinta, waxaana ka shaqeeya ku dhowaad 27 boqolkiiba oo dumar ah, iyo 20 boqolkiiba oo ragga ah oo ku jira xooga shaqo. Horumarinta beeraha, xoolaha iyo kaluumaysiga waxaa soo wajahay caqabadahan soo socda:

- Iyadoo aan in ku filan kor loo qaadin adeegsiga hababka taageera shaqada ee dhismayaasha iyo dayactirka jiddadka gala miyiga iyo kaabayaasha kale ee dadwaynaha, si loogu taageero horumarinta ka ganacsiga wax soo saarka beeraha, xoolaha iyo kaluumaysiga.
- Dhiirigalinta kooban ee maalgalinta wax-soo-saar ee beeraha, xoolaha iyo shirkadaha kaluumaysiga, taas oo ah mid dihin, lehna fursada ugu wayn, wakhtiga fogna laga manaafacaadsan karo, sidoo kalena ay ka shaqo geli karaan tiro baaxad leh oo shaqaale mushaharo qaata, iyada oo isla mar ahaantana si wax-ku-ool ah ula tartarmi kara suuqyada caalamiga ah.
- Dhiirigalinta liidata ee habaynta iyo farsamaynta wax soo saarka beeraha, si loo kobciyo wax-soo-saarka iyo fursadaha shaqo.
- Helitaanka iyo bixinta adeegyada maaliyadeed ee miyiga ee hawlaha shaqo ee abuurista dakhliga oo aan ahyan mid haboon.
- Helitaanka suuqa oo aan ku haboonayn iyo maaraynta iskaashatooyinka si looga taageero xoolaha, kalluumeysiga iyo horumarinta beeraha oo liidata
- Xoolo-dhaqatadu waxay caqabado kala kulmaysaa helitaanka dhul leh daaqsin la isku halayn karo, iyada oo sababta ugu waynina tahay korodhka degsiimooyinka (oodashada) dhulka, dhuxulaysiga iyo xaalufinta deegaanka.

Qiyaastii kala-badh bulshada reer Somaliland ayaa ku hawlan wax soo saarka dalaga iyo / ama dhaqashada xoolaha. 60 boqolkiiba qoysaska reer miyiga ah, 15 boqolkiiba oo qoysaska magaalooyinka ah, iyo dhamaan xoola dhaqatada reer guuraaga ah ayaa dhaqda xoolaha. Si kastaba ha ahaatee, kaliyaata 20 boqolkiiba oo ah qoysaska reer miyiga ayaa dakhligooda ka hela xoolaha nool, taas oo muujineysa in qaar badan oo ka mid ahi ay u isticmaalaan wax soo saarka xoolahooda si ay kor ugu qaadaan tamarta ay isticmaalaan. Intaa waxaa raaca, in 40 boqolkiiba dadka waaweyn ee ku nool goobaha

[9] National Development II (NDPII) (2017-2021)
[10] Somaliland Economic Update (2017) World Bank

miyiga ahi u qabtaan wax-soo saarka dalaga ama u dhaqdaan xoolaha sida in ay yihiin hawshooda shaqo ee ugu muhiimsan. Hawlaha shaqo ee wax-soo-saarka, gaar ahaan kuwa xoolaha ayaa ah isha ugu weyn ee laga helo tamarta awoodeed una ah dakhli qayb weyn oo ka mid ah bulshada reer Somaliland.

2.2 kaabayaasha iyo Barnaamijyada Shaqo-abuurka

Qaybta soo-saarista tamartu waxay ka tahay GDPga dalka boqolkiiba 1%. Si kastaba ha ahaatee, barmaamijyada lagu abuurayo shaqooyinka degdeg ah iyaga si ku filan looguma jihaynin/duwin horumarinta dhamaan kaabayaasha, wax-soo-saarka iyo lasoo-bixista khayraadka. Dhismayaasha magaalooyinka iyo kuwa miyiga iyo sidoo kale maalgalinaha guryuhu, marka la wado lama isticmaalo habab/xirfadaha taageera shaqada ee ku dhisan tiknoolajiyada/qalabka. Intaa waxaa dheer in ay jiraan dariiqyo/habab aan-munaasib ahayn/aan-haboonayn oo jira, laguna taageero mashaariicda fikradaha ganacsi ee abuurista shaqooyinka degdeg ah iyo maalgalinno la rabo in ay keenaan shaqaalayn waarta, isla mar ahaanta saraysa. Maalgalinta shaqo-abuurka degdeg ah waxaa xaqiijin karaa marka ay ka yimaadaan dhinacyada; horumarinta kaabayaasha, waxsoosaarka, tamarta iyo la-soo-bixida khayraadka. Iyada oo la isticmaalayo shaqaalaha iyo khayraad gudaha dalka, waxay abuuri karaan shaqaalayn aad loogu baahan yahay iyo dakhli, waxaana yaraanaya kharashka, waxaa kaydsamaya lacagta qalaad, sidoo kalena waxay taageeraysaa warshadaha gudaha, halka ay kor uqaadmayso awoodda haya'daha gudaha. Wakhti xaadirkan kaabayaashu waxay ka yihiin GDP qaranka 14 boqolkiiba, kuwaas oo noqonaya dhismayaasha iyo hawlaha ganacsiga la tacaluqa hantida ma-guurtada ah (real estate) oo noqonaya (9.8%), gaadiidka (1.9%) iyo (ICT 2.0%).

2.3 Horumarka Ganacsiga Gaarka loo leeyahay

Waaxda ganacsiga gaarka loo leeyahay ee Somaliland waxay la xidhiidhaa ka ganacsiga waxsoosaarka beeraha, horumarka warshadaha, ganacsiga iyo dalxiiska iyo wixii la hal maala, sidaa daraadeed ayuu jawi deegaan oo ganacsiga taageerayaa muhiim ugu yahay horumarka iyo shaqo abuurka. Si kastaba ha ahaatee, ganacsiga gaarka loo leeyahay waxaa soo waajahay caqabado la taaban karo hadii ay noqoto dhanka tartanka sii xoogaysanaya ee ka jira suuqyada gudaha iyo wax-dhoofinta, qiimaha aadka u sareeya ee wax-soo-saarka iyo daabulka ee ka dhalanaya xaddiga qaaliga ah ee dulsaarka, qalabka duugoobay iyo kuwa waqtigiisu dhamaaday, adeegyada kaabayaasha oo aan waxtar lahayn iyo wax- soo-saar hooseeya. Caqabadaha halista ah ee dabarka ku ah tartanka ganacsiga gaarka loo leeyahay iyo koboca xawliga ah waxaa ka mid ah kakanaanta/cufnaanta iyo daah-furnaan la'aanta habka sharciyaynta iyo isdiiwaangalinta, xaddidnaanta helitaanka xarumaha bixiya amaahda wakhtiga dheer

ah, kaabayaasha dulleed oo aan ku filnayn, awood darrada xirfadaha ganacsiga iyo gaabiska xirfadaha hal-abuurnimo. Arinta ugu muhiimsan ee guusha u ah wax soo saarka maxalliga ah iyo daabulka badeecadaha ayaa ah helitaanka alaabta qaydhin oo tayo iyo qiimo tartan oo macquul ah iyo tacabka shaqo ee wax soo saarka kale. Alaabooyinka waaweyn ee qaydhin ee wadanka ahi waa kuwo aan ku filnayn isla markaana qaali ah, sidoo kalena, wershaddaha wax soosaarka ee wadanka iyo qalabkuba maaha kuwo jira. Warshadaha Waxsoosaarka ee guduhu waa kuwo inta badan ku tiirsan in ay soo dejistaan qalabka iyo alaabta qaydhin.

2.4 Waxbarashada iyo Tababarka[11]

Galista waxbarashada dugsiga sare ee Somaliland waa mid hooseeya, marka la eego in kaliyaata 20.5% dhalinyarada da'da dugsiga sare ay tagaan dugsi. Farqiga u dhexeeya magaalooyinka iyo miyiga ayaa xataa si aad ah loo sheegaa iyada oo 30.3% ay xaadiraan magaalooyinka iyo kaliyaata 6.6% goobaha miyiga ah. Isqorista dugsiga sare waxay u dhigantaa 9.5% (10.8% wiilal iyo 8.0% gabdho). Kaliyaata 10% macallimiinta dugsiga sare ayaa la geeyay meelaha miyiga ah, halka 4% macallimiintu ay ka yihiin haween.

Barnaamijyada tababarka farsamadda iyo mihnadaha ee Somaliland waa kuwo aanu heerkoodu fiicnayn. Kaalinta dawladda ee isu-duwidu waa mid kooban, inta badan barnaamijyadda tababarka farsamada iyo mihnadahu waa kuwo si gaar ah loo leeyahay loona maamulo, had iyo jeer ku tiirsan deeq bixiyeyaasha ama hay'adaha samafalka. Tababarka farsamadda iyo mihnadaha waxaa taageerey Qaab-dhismeedka takhasusaadka xirfadeed ee qaran (2011). Waaxda tababarka farsamadda iyo mihnadaha ee Wasaaradda waxbarashada iyo Sayniska waxay tababar ku bixisaa iskuulada farsamadda gacanta ee ku yaala Hargeysa iyo Burco waxayna leedahay hal iskuul oo farsamada beeraha ah oo kuyaal Burco. Shirkadaha waa weyn sida Telesom waxay leeyihiin barnaamijyo tababarka farsamadda iyo mihnadaha ah oo ay gaar u leeyihiin. Waxaa lagu qiyaasaa in 29.9% ardayda ka qalin jabisa dugsiga sare ay ka qeyb qaataan noocyo ka mid ah tababaradda xirfadeed. Barnaamijyada tababarka farsamadda iyo mihnadaha Intooda badani waa kuwo aan rasmi ahayn isla markaana aan lahayn hab-raac dhisan, Barnaamijyada tababarka farsamadda iyo mihnadahu sidoo kale waa kuwo kooban, qaali ah, sidaa darteedna aan la heli Karin gaar ahaan haweenka. Helitaanka xarumaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha ee ay dawladdu gacacnta ku hayso waxaa saameeya dhaqaale yari.

Waxa jira qiyaastii ilaa 26 jaamacadood oo la aqoonsan yahay oo ay dhigtaan tiro dhan 17,500 arday kuwaas oo celcelis ahaan 5,000 oo arday ay qalin jabiyaan sanad walba. Si

[11] Republic of Somaliland, Education Sector Strategic Plan (2017-2021), Ministry of Education Science

kastaba ha ahaatee, kaliya 40% ardayda qalin jabisay ayaa hela shaqo rasmi ah halka 60% soo hadhayna ay tahay inay iyagu iskood u shaqaystaan ama shaqo la'aan noqdaan. Waxaa lagu qiyaasaa in wax ka yar 2% dhalinyarada Soomaaliyeed ay waligood dhigan doonaan jaamacad. Dhalinyaro badan ayaan wali helin waxbarashada jaamacadda madaama aanay awoodi Karin kharashka jaamacadda isla markaana ay helin deeqo waxbarasho. Jaamacaddaha Somaliland waa in ay wax ka qabtaan meelaha dhaqaalaha wax ku kordhin karta iyaga oo awooda saaraya meelaha leh horumar la taaban karo oo ay ka mid yihiin aqoonta badda, beeraha, tamarta iyo macdanta. Iyadoo ay jirto isku dheelitir la'aan ka dhaxaysa baahida iyo buuxinta xirfadaha shaqo, shirkadaha iyo maalgashadayaasha Somaliland joogaa waxay shaqo galiyaan ajaanibta aqoonta u leh iyo qurbo joogta si wax looga qabto faraqa xirfadaha.

2.5 Horumarinta Cilmi-baadhista, Hal-abuurka iiyo Tiknoolajiyada[12]

Somaliland, waxay Hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha, Jaamacadaha iyo ururada gaarka loo leeyahay ee aan dawliga ahayn ka hirgaliyeen cilmi-baadhista, curinta iyo horumarinta tiknoolajiyada. Wasaarada shaqo galinta arimaha bulshada iyo qoysku waxay magaalooyinka ka samaysay xarumaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha si loo taageero hal abuurka dhalinyaradda. Waxa ka jira Somaliland ilaa 26 jaamacadood oo diwaangashan. Jaamacadahani waxay bixiyaan barnaamijyo lagu saleeyay cilmi-baadhis iyo aqoon-jaamacadeed; waxaana kamid ah injineernimada iyo casharo kooban oo Saynis ah oo lagu taageerayo horumarinta tiknoolajiyada. Dugsiyada farsamada gacanta iyo jaamacadahu sidoo kale waxay bixiyaan casharo kooban oo hal abuurka ganacsiyada ku saabsan si gacan looga gaysto horumarinta iyo abuurista ganacsiga. Si kastaba ha ahaatee, fududaynta shaqo abuurka ee ay wadaan dugsiyada tababarka farsamadda iyo mihnadaha iyo jaamacadahu ee ku salaysan cilmi-baadhista, curinta iyo horumarinta tiknoolajiyada, waxa dabar ku noqday:

- Awood darrada ka haysata Jaamacadaha iyo dugsiyada farsamada gacanta in ay hirgaliyaan cilmi-baadhis, curin, iyo xarumaha tiknoolajiyada ee lagu taageerayo horumarinta ganacsiga.
- Habab aan haboonayn oo lagu taageerayo ganacsiga yar yar iyo ka dhexe si ay u hirgaliso hal-abuur ku dhisan cilmi-baadhis iyo tiknoolajiyad taas oo fududaynaysa abuurista, balaadhinta iyo kala-duwanaanshiyaha ganacsiga.

Qaybaha ganacsiga gaarka loo leeyahay ee Somaliland ka jira waxaa kamid ah hawlaha shaqo ee qaybaha aan-tooska ahayn, ganacsiga yar yar iyo ka dhexe iyo shirkado waawayn oo ku lug leh ka ganacsiga wax-soosaarka beeraha, wax-soosaarka warshadaha, ganacsiga iyo dalxiiska, kuwaas oo unka qaybaha ganacsi ee u baahan in

[12] Republic of Somaliland, Education Sector Strategic Plan (2017-2021), Ministry of Education Science

lagu sameeyo horumarinta la xidhiidha cilmi-baadhis iyo daraasad, hal-abuur iyo tiknoolajiyad kuwaas oo uu heerkoodu sareeyo. Si kastaba ha ahaatee, waxaa jira habab liita, oo aan ku filnayn in horumarin lagu sameeyo isku-xidhnaan iyo xog-is-waydaarsiga shabakadaha ganacsiga u dhaxeeya ganacsiga aan-tooska ahayn iyo ganacsiga yar yar iyo kuwa dhexe iyo shirkadaha waawayn, si kor loogu qaado loona kobciyo wadaaga tiknoolajiyada iyo hal-abuurka.

Dawladu waxay aasaastay Waaxaha Siyaasada, Qorshaynta, Kormeerka iyo Qiimaynta ee wasaaraddaha, wakaaladaha iyo hay'addaha dhexdooda, kuwaas oo ay waajibaadkooda shaqo yahay kobcinta iyo horumarinta barnaamijyadda cilmi baadhis gaar ah, hal-abuur iyo horumarinta tiknoolajiyada ee wasaaraddaha, wakaaladaha iyo hay'addaha si gacan looga gaysto shaqo-abuurka. Inta waxaa raaca, Dawladda oo la kaashanaysa saaxiibada inagala shaqeeya horumarinta iyo qaybaha ganacsiga gaarka loo leeyahay, waxay unkeen xarumaha hal-bowlayaasha ganacsiga ee loogu talo galay kobcinta iyo horumarinta abuurista ganacsiyada. Dadaalada dawladda ee la xidhiidha horumarinta cilmi-baadhista, hal-abuurka iyo tiknoolajiyada waxaa caqabad ama dabar ku noqday;

- Horumar la,aan barnaamijyadda cilmi baadhis gaar ah, hal-abuur iyo horumarinta tiknoolajiyada ee wasaaraddaha, wakaaladaha iyo hay'addaha si gacan looga gaysto shaqo-abuurka.
- Awood darrada hay'adaha dawliga ah iyo kuwa gaarka loo leeyahay ee la xidhiidha kobcinta tiknoolajiyada, hal-abuurka iyo cilmi-baadhista.
- Xaddid-naanta dhaqaale/lacageed oo loo qoondeeyo wasaaraddaha, wakaaladaha iyo hay'addaha si loo fududeeyo hirgalinta horumarineed ee tiknoolajiyada, hal-abuurka iyo cilmi-baadhista.

2.6 Ganacsiga aan-tooska ahayn iyo horumarinta ganacsiga yar yar iyo kuwa dhexe

Ganacsiga aan-tooska ahayn ee ka jira Somaliland waxaa lagu qiyaasaa in ay ka shaqeeyaan 90 boqolkiiba xooga shaqaalaha, si ay gacan wayn uga gaystaan wadarta wax-soosaarka dalka. Dhaqdhaqaaqyda dhaqaale ee ay gaar ahaan sameeyaan shaqooyinka aan-rasmiga ahayn waa; beeraha, ganacsiga iyo wax-soosaarka warshadaha. Qaybta dhaqaalaha aan-tooska-ahayn waxay caqabado ka haystaan dhinacyada ay kamidka yihiin helitaanka daynta, khatarta heerkeedu sareeyo ee dhaqaale, daganaanshiyo la'aanta dakhliga, xaalado shaqo oo aan badqabkooda sugnayn, suurtagalnimada shaqaalaysiinta caruurta, iyo jiritaan la'aanta iskaashatooyin. Caqabadahani waa kuwo u baahan in wax laga qabto si loo

suurtagaliyo in qaybta nidaamka dhaqaalaha aan-tooska-ahayni u gaadho halka u saraysa. Kobcinta iyo kor u qaadista ganacsiga aan-tooska ahayn waxaa intaa sii dheer oo saameeya;

- Awood-darrada ka jirta qaybta hawl-wadeenada shaqooyinka aan-tooska-ahayn iyo ururadooda, ee ku aadan isku-duwidda, isku-xidhka iyo saamaynta siyaasada.
- Liidashada kaabayaasha iyo bixinta adeegyada horumarinta ganacsiga iyo sidoo kale deegaan u sahlaya sharciyaynta diwaangalineed.

Inta badan ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe ee ka jira Somaliland waa kuwa cusub oo dhawaan la aasaasay, kuwaas oo ay leeyihiin qoys, isla markaana ay ka hawlgalaan isla xubnaha qoysku. Tirada ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe ee ka diiwaan gashan Waaaradda Ganacsiga, Warshadaha iyo Dalxiisku waxay sanadkii 2010 kor uga soo kacday 246, iyada oo gaadhay 871 sanadkii 2017. Horumarka ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe waxaa saameeya hellida dhaqaale, dhul, koronto, gaadiid iyo cashuuraha. Sababo la xidhiidha jiri-taan-la'aanta hay'adaha maaliyadeed ee tooska ah in badan oo kamid ah ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe (60%) waa kuwo ku tiirsan xiwilaaddaha uga yimaada dibada.

2.7 Awood-siinta Haweenka[13]

Awood-siinta haweenku waxay ku xardhan tahay Dastuurka JSL, Siyaasada Jinsiga ee 2015, Qabyo qoraalka Xeerka Qoyska ee la hindisay 2014 iyo Hindise-sharciyeedka Xad-gudubka Galmada ee 2015. Waxaa laga dharagsan yahay in fursadda ay haweenku ku gaadhi karaan heerar waxbarasho oo intaa ka sareeyaa uu aad uga yar yahay ka ay raggu ku gaadhi karaan. Wadarta guud ee dumarka aan iyagu helin waxbarashadu waxay noqdeen 50.7% marka la barbar-dhigo ta ragga oo noqotay 25.8%. kaliyaata 9.5% dumar ah ayaa helay waxbarashada dugsiga sare, marka la barbar dhigo ta ragga oo iyadu noqotay 20.1%, sidoo kale 13.5% dumar ah ay haystaan shahaado jaamacadeed, halka ay raggu ka noqdeen 23.2%. sanadkii 2016 qaybaha dawladda iyo kuwa gaarka loo leeyahay kaliyaata waxay shaqaalaysiiyeen 8 boqolkiiba oo kamid ah haweenka dhaqaale ahaan firfircoon, kuwaas oo ka noqonaya afar-meelood hal meel oo kamid ah wadarta xooga shaqaalaha shaqooyinka tooska ah.

Rugta Ganacsiga Soomaaliland, waxa ka diwaan gashan 5,230 xubnood oo ganacsadayaal ah. Daraasadii Rugta Ganacsiga Soomaaliland ee sanadkii (2019) waxay ogaadeen in 60-65% ganacsiga ka jira Somaliland ay saddex daloolkiiba laba dalool balaadhiyeen ama kala-duween ganacsiyadooda tan iyo wakhtigii la aasaasay. Intaa

[13] NAAGAD Network (March 2019),Somaliland Gender Gap Assessment, OXFAM

waxaa dheer in 70 boqolkiiba ganacsiyada ama shirkadaha dumarkani aanay helin wax aqoon waxbarasho ah. Si kastaba ha ahaatee, kaliyaata 7 boqolkiiba oo kamid ah shirkadaha ganacsi ee dumarkan ayaa shaqaalaysiiya ugu yaraan hal qof. Warbixintu waxay intaa sii raacisay in kaliyaata 8.3% oo kamid ah ganacsatada dumarka ahi ay ka heleen dayn hay'addaha maaliyadaha, inkasta oo in kabadan 78% ay dalbadeen dayn si ay u bilaabaan ganacsigooda. Qodobka 2.2 ee Dastuurka Qaranku wuxuu u damaanad qaaday dumarka helitaanka xuquuq isku-mid ah oo loo siman yahay oo la xidhiidha ka-qayb-qaadashada siyaasada iyo magacaabisaha xilalka hogaamineed ee siyaasada ee ay sameeyaan xisbiyada siyaasadu. Wakhti xaadirkan kaliyaata sagaal haween ayaa ku jira Golayaasha degaanka oo ah 365, iyo hal xubin oo ku jirta Golaha Baarlamaanka oo ah 82, halka aanay wax dumar ahiba ku jirin Aqalka Gollaha Sare ee sharci-dejinta, sidoo kale 3 xubnood ayaa ku jira gollaha wasiirada oo ah 32, mana jiraan wax dumar ah oo garsoorayaal ahi.

Caqabadaha ay wajahaan dumarku marka ay dadaalka ugu jiraan helitaanka waxbarasho, shaqo-abuur toos ah, iskood shaqo u abuuranaya iyo hogaaminta siyaasadda;

- Isku-dheelitir-naan-la'aan jinsi oo la xidhiidha fursadaha waxbarashada.
- Xaddidnaanta helitaanka in dumarku helaan tababarrada ku haboon ee ku aadan shaqaalaysiin rasmi ah.
- Xaddidnaanta helitaanka maalgalin lagu unko ganacsi ama lagu balaadhiyo.
- Caadooyin dhaqan-bulsho oo baahsan kuwaas oo dumarka dib ugu celiya shaqooyinka guryaha, taas oo gacanta u galisa ragga awooda go'aan ee ugu danbaysa.

Sinnaanta jinsiga ayaa ah midka ugu saraysa ee ka jirta qaybta waxbarashada, waxana ugu hoosaysa matalaada siyaasadda. Qotoda iyo baaxadda sinnaan la'aanta jinsi waxay ku tusaysaa sida loogu baahan yahay in dhamaan daneeyayaashu qaadaan talaabooyin midaysan oo wadajir ah oo dhinacyada siyaasadda iyo heerka dhaqankaba si loo soo afjaro faraqa jinsi ee ka jira Somaliland.

2.8 Shaqo-abuurka Dhalinyaradda[14]

Shaqo abuurka dhalinyaradda waxaa taageeraya Istaraatajiyadda Qaran ee Shaqaalaysiinta Dhalinyaradda iyo Siyaasadda Qaran ee Dhalinyaradda ee 2014, kuwaas oo labadoodaba loo rogay Xeerka Qaran ee Dhalinyaradda ee 2015. celcelis ahaan, 20.1 boqokiiba oo kamid ah dhalinyaradda (15-24 sanno ah) ayaa fadhiistay

[14] Women and Men in Somaliland Facts and Figures 2018, Statistics Sweden, Ministry of Planning and National Development

dugsiga sarre, sidoo kale 23 boqolkiiba ayaa haysta shahaado jaamacadeed. Tani waxay ku tusaysaa in inta badan dhalinyaraddu aanay waxba baranin. Daraasadii cududa shaqaalaha ee 2016 ayaa soo bandhigtay in dadka ay da'doodu tahay inta u dhaxaysa 18-35 sano ay ka yihiin 43 boqolkiiba wadarta guud ee dadwaynaha. Taas oo lamid ah in dalku leeyahay awood kaydsan oo lagu gaadhi karo hormarka dhaqan-dhaqaale, hadii ay dhacdo in dhalinyaraddu ka hawlgalaan, kuna dhiiradaan in ay qabtaan hawlo-shaqo ku dhiirasho leh. Waxaa jira ku dhawaad 17,500 arday oo iska diwaan-galiyey hay'adaha waxbarashada heerka sarreeya ah, iyada oo 5,000 oo kamid ahi ay qalin-jabiyaan sannad kasta, balse kaliyaata 37 boqolkii oo kamid ah ardaydan qalin-jabiyay ayaa hela shaqo toos ah. Inta soo hadhay oo 63 boqolkiiba ahina waa in ay raadsadaan fursado ay iskood shaqo ugu abuuranayaan. Heerka ka-qayb-qaadashada xooga shaqo ee dhalinyaradda da'doou u dhaxayso (18-35) waa 30 boqolkiiba oo ah lab iyo boqolkiiba 20 dumar ah. Heerka shaqo la'aanta dhalinyaraddu wuxuu marayaa 50 boqokliiba (Labka oo ah 23 boqolkiiba iyo dheddiga oo ah boqokiiba 27). Xaaladdan waxaa loo aanaynayaa dhawr arimood oo ay kamid yihiin;

- Isku-xidhnaanta hoosaysa ee u dhaxaysa nidaamka waxbarasho iyo qaybaha wax-soo-saarka ee dhaqaalaha.
- Is-waafaq-sanaan-la'aanta xirfadaha ay helaan dhalinyaradu iyo wax looga baahan yahay suuqa shaqada.
- Liidashada nidaamka lagu taageerayo horumarinta hal abuurka iyo ganacsiyada yar yar ee loogu talo galay in qofku iskii shaqo u samaysto.
- Saraynta tahriibka dhalinyaradda oo keenaysa in la waayo xooga dihin ee dhalinta.

Intaa waxaa raaca, haweenka iyo ragga ku guursada yaraantu in ay aad u yar tahay in ay noqdaan kuwa wax bartay, iyo in dhalinyarada aan-guursan aanay u suurto-galin in ay helaan macluumaad sugan oo dhamaystiran oo ku saabsan caafimaadka taranka iyo galmada.

2.9 Maal-gashiga Qurbo-jooga iyo Shaqada

Wakaalada Qurba-jooga Somaliland waxaa la aasaasay sanadkii 2010 si ay u abaabusho, isku-dubba-rido, sidoo kalena isku-xidho horumarka tiknoolajiyadeed iyo midka siyaasadeed ee ka jira Somaliland. Dadaalada qurba-jooga waxaa looga dan leeyahay sidii loo sii kobcin lahaa horumarka ka jira Somaliland iyo sidii ay bulshada qurba-joogta ah ee ku sugan dalka dibadiisa ugu horseedi lahaayeen horumar iyo barwaaqo Somaliland iyada oo loo marayo ka-qaygalka haboon ee bulshada qurbo-joogta ah. Muhiimada bulshada qurbo-joogta ah waxaa si waadix ah kuu tusaysa xaqiiqda ah in ilaa 60 boqolkiiba shirkadaha ka jira Somaliland yihiin kuwa ku tiirsan xawilaaddaha

ka imanaya qurba-joogta. Sidoo kale xawaalladduhu waxay qayb ka yihiin isticmaalka iyo dakhliga qoyska. Waxaa lagu qiyaasaa in inta u dhaxaysa 500-900 Milyan oo doollar oo xawillaad ah ay sanad kasta soo gaadho dalka. Waxaa jira shirkado tiro badan oo door-biday in ay shaqaalaysiiyaan ajaanib xirfadlayaal ah si ay wax uga qabtaan, una buuxiyaan faraqa maqnaanshiyaha xirfadaha farsamo, iyo in Qurbo-joogtu farta ku fiiqeen in ay jiritaan-la'aanta xirfadaha aasaasiga ah ee farsamo ee gaarka ahi yihiin dabarka ugu wayn ee hortaagan in la maalgaliyo Somaliland. Ka-qayb-galka Qurbo-joogta ee horumarka iyo koboca dhaqan-dhaqaale waxaa dabar ku ah arimahan soo socda:

- Maqnaanshiyaha hagayaasha loogu talo-galay wakaaladaha gaarka loo leeyahay ee ogalaanshiyaha u haysta in ay fududeeyaan shaqo abuurkaa muwaadiniinta reer Somaliland ee dibada ku sugan.
- Ku filnaanshiyo la'aanta nidaamka maamulista shaqo-abuurka ajanabiga ah ah taas oo caqabad ku noqota helitaanka iyo isku-duwista wax ku oolka ah ee maalgalinta iyo shaqaalaynta, iyo sidoo kale ilaalinta shaqaalaha gudaha iyo kuwa dibada labadaba.
- Ku-filnaanshiyo-la'aanta kaalinta qurbo-joogta ee maalgalinta suuqa gudaha iyo sidoo kale ka-qayb-qaadashada maal-galinta dadwaynaha ee ka jirta Somaliand.
- Taag darrada waaxda qaabilsan adeegyada shaqo galinta si ay u nidaamiso, u hagto, u kormeerto, sidoo kalena iskugu-dubba-rido hawlaha shaqo ee daneeyayaasha kala duwan ee ku lug leh shaqo galinta muwaadiniinta Somaliland ee ku sugan dalka dibadiisa.
- Maqnaanshiyaha sanduuq-maalgalineed si fursad loo siiyo muwaadiniinta Somaliland ee shaqada ka raadsanaya dalka dibadiisa.

2.10 Dadka Naafadda ah

Dadka naafada ah waxaa ilaaliyay Siyaasadda Qaran ee Naafada ee 2012. Ilaa iyo 15 boqolkiiba wadarta guud ee dadwaynaha ayaa ah dad naafo ah. Inta badan dadkaa naafada ah ayaa ah qaar aan waxba qaban (69 boqolkiiba) halka xubnaha katirsan dadka naafada ah ee shaqeeyaa ka noqonayaan 20 boqolkiiba. Siyaasada Qaran ee Naafada ee sanadkii 2012 waxay raadinaysaa sidii dhabbada loogu xaadhi lahaa in baahiyaha dadka naafada ahi uga mid noqon lahaayeen hanaanka-nidaam ee horumarka qaranka. Arinta muhiimka ahi waxay tahay kaabista/wax-ka-badalka sharciga dhismaha kaas oo looga dhigayo xafiisyada iyo dhismayaasha dawladda kuwo u sahlan dadka naafada ah. Caqabada siyaasada ee ugu wayn ee qaybtan bulshada ka tirsani waa sidii kor loogu qaadi lahaa horumarinta xirfadaha tababarka, kor u qaadida tayadooda iyo xirfadahooda shaqo iyo wax-soo-saarkooda, sidoo kalena xaqiijiyaan bixinta taageero nafsi iyo mid caafimaad oo ku filan. Caqabadaha ay waajahaan dadka

naafada ahi maaha in ay iyagu yihiin caqabado ama caqabaduhu yihiin kuwo iyagu ay leeyihiin, balse waa kuwo ay keeneen deegaanka ay ku dhex nool yihiin, hay'adaha ay rabaan in ay isku haleeyaan, aragtida laga qabo iyo sidoo kale caqabado dhaqaale oo dabar ku noqday waxtartkoodii iyo kaalintoodii sida muwadiniinta la mid ka ah.

2.11 Shaqaalaysiinta Caruurta[15],[16]

Ma aha in shaqada ay qabtaan carruurtu oo dhan lagu tilmaamo inay tahay caruurta oo lagu shaqeeyey balse waa in ay noqoto mid gabi ahaanba Meesha ka baxda. Ka qeybgalka carruurta ama dhalinyarada ee shaqo aan saameyn ku laheyn caafimaadkooda iyo horumarkooda shakhsi ahaaneed ama aan ka hakinayn dugsiyadooda guud ahaan waxaa loo arkaa inay yihiin wax fiican. Tan waxaa ka mid ah sida kaalmaynta waalidkood ee guriga dhexdiisa, ka caawinta meheradda qoyska ama shaqaysashada woxogaa lacag ah xilliyada fasaxa dugsiga ama xiliyada ka baxsan saacadaha dugsiga. Hawlaha noocan ah waxay gacan ka geystaan horumarka carruurta iyo daryeelka qoysaskooda; waxay siinayaan xirfado iyo waaya-aragnimo, waxayna gacan ka geystaan sidii loogu diyaarin lahaa inay noqdaan xubno wax soo saar leh oo bulshada ka mida inta ay ku jiraan noloshooda qaangaarka.

Ereyga "ku shaqaysiga caruurta" waxaa lagu qeexaa shaqada Meesha ka saaraysa carruurnimadooda, kartidooda iyo sharaftooda, taas oo wax u dhinta koritaanka jirka iyo maskaxda. Waxa loola jeedaa shaqo maskax ahaan, jir ahaan, bulsho ahaan ama dhaqan ahaan khatar ku ah oo waxyeello u leh carruurta; oo ka hakinaysa waxbarashadooda. Somaliland dhexdeeda carruurta shaqeysaa waxay ka hawl galaan adeegyada nadaafadda, shaqada guriga, dukaannada iyo qadhaabiga. 60% carruurta shaqeeya ayaa da'doodu u dhaxaysaa 15-17 halka 15% kaliya ay da'doodu u dhaxayso 9-11 sano. Boqolkiiba 80% carruurta shaqeeya ma dhigtaan dugsi, halka 20% ka mid ah ay isku dhex wadaan dugsi iyo shaqo. Kuwa aan dhigan iskuulka, 67% waligood ma tagin iskuulka, halka 33% ka mid ah ay kabaxeen. Si kastaba ha noqotee, carruurta shaqeyneysaa waxay la kulmaan khataro iyo dhibaatooyin ay ka mid yihiin saacadaha shaqada oo dheer, maskax dil, dhaawacyo, jidh dil iyo la qabsiga kiimikada / boodhka. Ku dhawaad 60% caruurta shaqeeya ayaa u shaqeeya dad aan qaraabadooda aheyn, 22% ka mid ah waxa ay u shaqeeyaan waalidkood halka 19% na ay qaraabo yihiin.

[15] Somaliland Demographic Statistics, 2017 Edition , Ministry of Planning and National Development
[16] ILO (2011), Child Labour in Somaliland A Rapid Assessment in Hargeisa, Burao and Borama, ILO Geneva

Xeerka Caruurta ayaa ah mid sugaya, sidoo kalena ilaalinaya danaha caruurta si loo sugo helitaanka haboon ee heerarka adeegyada loo baahan yahay in la siiyo caruurta iyo dhalinyarada yaryar iyada oo aan loo eegayn da', jinsi, diin, iyo shaqo. Si loo meel-mariyo, loona hirgaliyo Xeerka Caruurta, Wasaaradda Shaqo-galinta, Arimaha Bulshada & Qoyska ayaa ah mid leh Qaybta Ilaalinta Caruurta oo ka tirsan Waaxda Arimaha Bulshada. Iyada oo ay jiraan taloobooyinkaasi, hadana ilaalinta caruurta waxaa si wayn u saameeya jiritaan la'aanta siyaasad faahfaahsan oo dhinacyo-badan taas oo ka hadlaysa caruurta iyo jiritaan la'aanta guud ee xuquuqda caruurta, hoosaynta qoondada dhaqaale ee loogu talogalay qaybaha saamaynta wayn ku leh horumarka caruurta.

2.12 Dadka La-nool Xanuunka HIV/AIDS

Dawladda iyo Saaxiibada inagala shaqeeya Horumarka waxay sameeyeen dadaalo wax-ku-ool ah oo waawayn, kuwaas oo hoos looga dhigayo xaddiga qiyaasta tirada celcelis ee dadka xanuunka HIV/AIDS qaba, iyada oo hoos looga soo dhigay sanadkii 2011. 1.13 boqolkiiba, lana gaadhsiiyey 0.71 boqolkiiba sanadkii 2017. Heerka qiyaasta qaran ee tirada celcelis ee dadka xanuunka qaba waxaa la rajaynayaa in ay hoos ugu sii dhacdo 0.65 boqolkiiba sanadka 2022. waxaa lagu qiyaasaa in 75% muwaadiniinta Somaliland aanay fahansanayn sidoo kalena aanay aqoon ku saabsan macluumaadka aasaasiga ah ee ku saabsan xanuunka HIV/AIDS. Saamaynta degdeg ah ee xanuunka iyo dhimashadu waxay saamaynayaan ganacsiga guud marka la eego dhinacyada wax-soosaarka, waayista wax-soosaarka shaqo, in ay meesha ka baxaan shaqaalaha heelan, islamarkaana waayo-araga ah, sidoo kalena waxay kor uqaadaa kharashka caafimaadka faa'idaduna waa mid ay ka soo bixi karto in uu noqdo mid aan lagu farxin oo taban.

Xuquuqaadka aasaasiga ah ee shaqaalaha la nool caabuqa HIV/AIDS amaba ay saamaynta ku yeesheen HIV iyo AIDS waxbaa laga qaban karaa, maadama oo takoorka iyo cunsuriyada iyaga ka dhanka ahi noqdeen kuwa aad u baahsan. Xeerka Qaran ee HIV/AIDS ee 2014, wuxuu baadi goobayaa wax-ka-qabashada caqabadaha uu HIV/AIDS ku keeno goobta shaqada. Meel-marinta siyaasada qaab-dhismeedyada-aasaaska shaqooyinka rasmiga ah iyo midka aan rasmiga ahaynba, wali waxay sii ahaan doonaan caqabad.

2.13 Bad-qabka iyo Caafimaadka Shaqada

Caafimaadka iyo Badqabka goobaha shaqadu waa mid ka mid ah dariiqyada kor loogu qaado dhererka cimriga shaqada, wax-soo saarka shaqada, iyo awoodda-tartan ee ganacsi. Somaliland marka la joogo, dhaawacyada ka dhaca goobaha shaqo waxay kala noqonayaan; 30 boqolkiiba oo ah naafo la xidhiidha lugta, 22 boqolkiiba ah oo naafada araga iyo 15 boqolkiiba oo ah naafada dhimirka. Tirakoobku wuxuu si toos ah uga hadlayaa kharaashaadka xanuunada shaqada iyo shilalka ku yimaada shaqaalaha iyo qoysaskooda, loo-shaqeeyayaasha iyo dhaqaalaha guud ee qaranka. Arintaa darteed, waxaa baahi loo qabaa in la diyaariyo habab iyo istraatajiyado wax lagaga qabanayo si kor loogu qaado badqabka iyo caafimaadka goobaha shaqada si loo helo dhererka cimri ee shaqo, wax-soosaarka iyo awooda tartan ee shirkadeed iyo shaqo-abuurka oo noqda kuwo kor loo qaaday, lana kobciyay.

Xeerka Shaqaalaha Rayidka ah ee Xeer Lr. 31/2004 waa mid ku koobaya arimaha badqabka iyo caafimaadka shaqada kaliyaata warshadaha, xafiiskyada iyo tukaanada, iyada oo uu ka reebayo goobaha kale ee shaqo ee aan intaa ahayn. Xeerkani maaha mid faafaahsan oo ku filan in uu wax ka qabto arimaha badqabka iyo caafimaadka shaqada ee dhamaan goobaha shaqooyinka oo dhan, sababtuna waxay tahay in qaybo shaqo oo dhawr ah oo ay kamid yihiin sida beeraha, kaluumaysiga, beerista dhirta/kaymaha iyo adeegyada caafimaadka aan dhamaantood lagu xusin. Inta ugu badan ee dhaawacyada loo dhintaa waxay ka dhacaan wadooyinka gaadiidka, qodista macdanaha iyo soo-saaristeeda, iyo sidoo kale qaybaha wax-soosaarka beeraha. Waaxda shaqooyinka aan tooska ahayni waxay leeyihiin dhibaatooyin iyaga gaar u ah ama dhibaatooyin khaas ah, maadama oo duruufaha shaqo wali sii yihiin kuwo aan la kormeerin sanooyin badan, iyada oo sababta ugu waynina ay tahay dhibaatooyinka farsamo iyo itaal darrada hay'adaha sharciga iyo sidoo kale qaab-dhismeed la'aanta dabci ee hawlaha shaqo ee shirkadaha.

2.14 Macluumaadka Suuqa Shaqo

Macluumaadka ku saabsan qaabka shaqada, ama qaybinta u dhaxaysa shaqooyinka mushaharkoodu sarreeyo iyo kuwa uu hooseeyo, iyo sidoo kale fursadaha shaqo ee kala duwani waxay muhiim u yihiin wax-ka-qabashada xaalada shaqo la'aaneed. Xogta shaqo ee wax-ku-oolka ah sidoo kale waxaa saamayn ku yeesha awood la'aanta Wasaaradda shaqo galinta arimaha bulshadda iyo qoyska si ay u qaadato kaalinteeda ah kaydinta heer qaran iyo gobol ee maaraynta xogta ee shaqaalaha iyo shaqada iyo sidoo kale maqnaanshiyaha nidaamyada loogu talo galay diiwaangalinta, faafinta iyo dhiirigalinta dhaqamada wanaagsan ee ku saabsan xogta suuqa shaqada Somaliland, waxaa la xaqiijiyay in ururinta xogtu ay tahay mid ka mid ah dhibaatooyinka aasaasiga

ah ee saameeyn ku yeesha soo saarista iyo helitaanka xogta suuqa shaqada oo sax ah lays kuna helayn karo. Waxa jira arimo badan oo iyagu ka dhaca shaqooyinka aan tooska ahayn balse ma jiro wax xog ah oo arintaas ku saabsan oo la ururiyay. Sidaa daraadeed macluumaadkan ku saabsan xogta suuqa shaqadu maaha mid diyaar ah oo ay adeegsan karaan sameeyayaasha siyaasaddu si ay uga caawiso qiimaynta iyo wax-kaqabashada xaalada suuqa shaqada.

Nidaamka Xogta Suuqa Shaqo oo wax-ku-oolka ahi wuxuu ahaan doonaa mid ku tiirsan xoojinta awooda Qaybta Xogta suuqa shaqada ee Waaxda Shaqada ee Wasaarada Shaqo galinta, Arimaha Bulshada iyo Qoyska, Waaxda udub-dhexeedka u ah Tirakoobka iyo ururada kale ee shaqaalaha. Maalgalinta iyo awooda cududa shaqaalahu wakhti xaadirkan maaha mid jirta si loogu taageero horumarinta nidaamka xogta suuqa shaqada oo hufan isla markaana wax-ku-ool ah.

2.15 Noocyadda Shaqo ee Mudnaanta leh iyo Arrimaha Soo if-bixi kara

Kuwan soo socdaa waa arrimaha soo-if-bixi kara ee muhiimka ah ee loo baahan yahay in ay wax ka qabato Siyaasada shaqo galinta qaran ee Somaliland.

NOOCYADDA SHAQO EE MUDNAANTA LEH	**ARIMAHA SOO-IF-BIXI KARA**
1. Horumarinta Beeraha, Xoolaha iyo Kaluumaysiga	1.1 Maqnaanshiyaha maalgalinta waxsoosaarka qaybaha dhaqaalaha ee beeraha, xoolaha iyo kaluumaysiga oo la casriyeeyay, kuwaas oo ah qaar u dihin shaqo abuur.
2. Kaabayaasha Dhaqaalaha & Barnaamijyada Shaqo-abuurka badan leh	2.1 Maqnaanshiyaha barnaamijyada shaqo abuurka badan samayn kara, wax soo saarka, shaqooyinka danta guud iyo horumarinta kaabayaasha.
3. Kobcinta Ganacsiga Gaarka loo leeyahay	3.1 Jiritaanka caqabado dabar ku noqda awooda tartan ee ganacsiyada gaarka loo leeyahay, koboca xawliga ah iyo jawiga maalgalineed ee ganacsiga.
4. Waxbarashada iyo Tababarka	4.1 Isa seega u dhaxeeya baahida iyo dalabka xirfadaha si loogu taageero shaqaalaysiin faa'ido leh oo ku haboon.
5. Horumarinta Cilmi-baadhista, Hal-abuurka iyo	5.1 Maqnaanshiyaha barnaamijyada ku haboon ee la xidhiidha horumarinta tiknoolajiyada ee hal-abuur cilmi-baadhis ku salaysan, kaas oo lagu taageerayo

Tiknoolajiyada	shaqaalaysiin wax ku ool ah.
6. Kor-u-qaadista ganacsiga Aan Tooska ahayn iyo ganacsiga yar yar iyo kuwa dhexe	6.1 Deegaan aan--taageerayn, sidoo kalena aan saamaxaynin wax ka badalka ganacsiga tooska ahayn iyo horumarinta ganacsiga yar yar iyo kuwa dhexe sidii ay u abuuraan shaqooyin wanaagsan oo wax-ku-ool ah.
7. Xoojinta Haweenka	7.1 Dheeli-tir la'aanta sinnaanta jinsiga iyo cadaalada goobta shaqo
8. Dhiirigalinta Shaqaalaysiinta Dhalinyarada	8.1 Maqnaanshiyaha xirfadaha baahidu keentay iyo awooda tartanka ee dhalinyarada si looga taageero mushaharaad waxtar leh iyo in ay iskood shaqo u abuurtaan.
9. Maalgalinta Qurbo-joogta iyo Shaqaalaynta	9.1 Maqnaanshiyaha hababka isku-xidhka shaqaalaynta muwaadiniinta Somaliland ee ku nool dalka dibaddiisa iyo soo-noqoshada muwaadiniinta Somalialnd ee xirfadda leh si ay u buuxiyaan faraqa xirfadeed ee ka jira Somaliland.
10. Shaqaalaynta Dadka Naafada ah	10.1 Ku-filnaanshiyo-la'aanta helitaanka fursado shaqo iyo dhaqaale wax-ku-ool ah oo loogu talo galay dadka naafada ah
11. Barnaamijyada Shaqo galinta dadka la nool xanuunka HIV/AIDS	11.1 Saraynta heerka qiyaasta ee caabuqa HIV/AIDS iyo xanuunada kale ee shaqo abuurka iyo sidoo kale xarumaha shaqada.
12. Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada	12.1 Liidashada nidaamyada iyo heerarka badqabka iyo caafimaadka xarumaha shaqo si loo taageero loo-shaqeeyaha iyo shaqaalaha jooga ganacsiga tooska ah iyo kuwa aan tooska ahaynba si hoos loogu dhigo ama ay meeshaba uga saaraan khataraha shaqada.
13. Xogta Suuqa Shaqada	13.1 Maqnaanshiyaha xogta suuqa shaqada kaas oo si faahfaahsan u sheegaya qorshaynta iyo habka go'aan gaadhista.

3. QAAB-DHISMEEDKA SIYAASADA

3.1 Muhiimadda/Sababaha

Dawladda Jamhuuriyadda Somaliland waxay garwaaqsatay in shaqaalaysiintu furre u tahay horumarka dhaqan dhaqaale, dabci ahaana saamaynaya dhinacyo kala duduwan, sidoo kalena ay waajib tahay in ay udub dhexaad u noqoto qorshaha horumarinta qaranka. Si taas waafaqsan, Siyaasadda Shaqo galinta Qaran waxaa loo dejiyay in ay:

- U sameyso qaab-dhismeed loogu tallo galay shaqo abuur xawli ah oo munaasibna ah, iyada oo loo marayo koboc waara oo ka hirgala dhamaan qaybaha dhaqaalaha, kaas oo sidoo kalena sheega jihayn istaraatajiyadeed oo lagu yaraynayo shaqo la'aanta haysata dhalinyarada, ardayda jaamacadaha dhamaystay, haweenka iyo dadka naafada ah, iyo sida oo kale dadka nugul
- Haggto habka mudnaan-siinta istaraatajiyadaha shaqo abuur iyada oo loo marayo barnaamijiyo iyo siyaasado bartilmaameedkoodu sugan yahay.
- In kor loo qaado dhaqanka ganacsiga shirkadaha, kaas oo dhiirigalinaya hal-abuurka ganacsiga, isku-filnaanshiyo, iyo jawi heer qaran ah oo abaal-marinaya dedaalka iyo hal-abuurka.
- U fududeyso isku dubba ridista iyo abaabulka khayraadka loogu tallo galay shaqo-abuurka ku saabsan barnaamijyada dhamaan qaybaha dhaqaalaha oo dhan.
- In kor loo qaado awooda tartanka iyada la is waafajinayo baahida iyo buuxinta Xirfadaha.

3.2 Qiyamka Udub-dhexaadka ah iyo Maba'dida Hagaya

Qiyamka aasaasiga u ah iyo mabaadida hagaysa ee seeska u dhigaysa siyaasadani waa;

3.2.1 Koboc Dhaqaale oo Tayadiisu Wanaagsan tahay

Waxaa la isla qirsan yahay in koboca iyo hormarka dhaqaale ee tayadiisu wanaagsan tahay uu kor uqaado fursadaha shaqooyinka munaasibka ah ee wanaagsan. Koboca kaas oo waara, deegaanka u wanaagsan, loo-dhan-yahay, sidoo kalena kor uqaada heerka nolashu wuxuu udub-dhexaad u noqon karaa shaqo abuur.

3.2.2 Cadaalad Bulsho

Cadaalada bulshadu waxay u baahan tahay dhiirigalinta kamid-noqoshada bulshada iyo ka cidhib-tirka nooc kasta oo takoorka ah suuqa shaqada.

3.2.3 Awood-siinta iyo Ka-qayb-galka

Awood-siinta ka-qaybgalka iyo matalaada dadka nugul iyo dadka la hayb sooco ee samaynta, hirgalinta iyo qiimaynta siyaasadda shaqoabuurka waxay dhiirigalinaysaa cadaalada iyo sinnaant bulshadda.

3.2.4 Wada-hadal Bulsho

Wada-hadal bulsho waxa kor loogu qaadi karaa iyada oo loo marayo nidaamka saddex-geesoodka ah. Waxaa loo baahan yahay in la horumariyo is-af-garad, lana abuuro qaabkii lagu abaabuli lahaa sidii ay qaybaha bulshadu u maarayn lahaayeen khilaafaadyada, awoodna loo siin lahaa ashkhaasta iyo kooxaha wakiilada ah si looga midho dhaliyo yoolka siyaasadan.

3.2.5 Sinnaanta

Mabda'ani wuxuu u baahan yahay wax ka qabashada dhammaan waxyaabaha keenaya takoorka ee ka jira suuqa shaqada iyo in mudnaanta la siiyo maalgalinta dadka iyo kobcinta awooda hal abuurka ganacsi. waxaa kale oo ku lamaan u sinnaanta helitaanka hanti wax soo saar leh, waxbarashadda iyo adeegyada aasaasiga ah.

3.2.6 U hogaan-sanaanta Dastuurka

Sida uu cadeeyay Dastuurka Somaliland, xuquuqda shaqaalaha waa mid wakhti kasta la ilaalin doono. Waxaana kamid ah kuwan soo socda:

- Qof kastaaba wuxuu xaq u leeyahay in uu ku hoos shaqeeyo xaalado caafimaad ahaan sugan, badqab leh oo lagu qanci karo, iyo in uu helo xuquuq loo simman yahay iyada oo aanu jirin wax takoor ahi nooc kasta ha ahaadee.
- Qof kasta oo shaqaale ah waa in loo damaanad qaado helida xiliyo nasasho, firaaqo, saacado shaqo oo suuro gal ah iyo xiliyo fasax oo mushaharna leh.
- Qof kasta oo shaqaale ahi wuxuu xaq u leeyahay in uu qayb ka noqdo ama ku biiro urur shaqaale oo uu doortay kaas oo looga dan leeyahay kor uqaadista iyo ilaalinta danahooda dhaqaale iyo bulshoba.
- Qaranku waa in uu ilaaliyaa caafimaadka, badqabka iyo daryeelka dhamaan dadka shaqada ku jira, sidoo kalena waa in ay seeska u dhigtaa in si buuxda loo hawl galiyo dhamaan muwaadiniinta Somaliland ee leh hal-abuurka dihin.
- Qaranku waa in uu dhiirigaliyo ka-qaybgalka shaqaalaha ee habka go'aan qaadashada goobaha shaqada.

3.2.7 Hal-abuur Bulshada

Dawladdu waa in ay dhiirigalisaa isla markaana hawl galisaa, hababka ka-qaybgalka bulshada & hirgelinta talaabooyinka wax qabadka ee bulshada ee wax lagaga qabanayo caqabadaha shaqo la'aaneed & kuwo aan laga faaiidaysan xoogooga shaqo.

3.2.8 Dood Bulsho

Siyaasadan waxaa dhidibada loogu taagi doonaa mabaa'dida iyo qiyamka dood-wadaag iyo wadahadal bulsho oo xoogan iyo nidaam saddex-geesoodka ah.

3.2.9 U hogaan-sanaanta Heerarka Caalamiga ah ee Shaqada

Hirgalinta iyo meel-marinta siyaasadani waxay noqon doontaa mid waafaqsan heerarka caalamiga ah ee shaqada iyada o xaqiijinaysa:

- In ay jirto shaqo uu helaayo qof kasta oo shaqo doon ahi.
- In Shaqadaasi ay noqoto mid faa'iido leh intii suurtagal ah.
- In ay jirto xoriyada kala-doorashada shaqada iyo fursada ugu sareeya ee qof kasta oo shaqaale ahi uu shuruudaheeda buuxin karo, iyo sidoo kale in ay iyadu ama isagu u adeegsado xirfadahiisa iyo hibooyinkiisa shaqada uu ku haboon yahay, iyada oo aan loo eegin isir, midab, jinsi, diin, aragti siyaasadeed, asalka bulsho iyo soocid dabiici ah toona, iyo
- Ka Ilaalinta caruurta in laga dhigto shaqaale iyada oo la dhaqan galinayo qawaaniinta iyo heerarka caalamiga ah iyo kuwa gudaha ee shaqada

3.2.10 Koboc iyo Shaqo Abuur uu horseed ka yahay Ganacsiga Gaarka Loo-leeyahay

Siyaasadu waxay xoojinaysaa dhiirigalinta iyo balaadhinta maalgashiga ganacsiga gaarka loo leeyahay kaas oo waafaqsan istiraatijiyada dawladda ee dhaqaale uu hagayo ganacsiga gaarka loo leeyahay. Maalgashiga ganacsiga gaarka loo leeyahay waxaa lagu samayn doonaa kobcin, taas oo aan kaliyaata ku koobnayn ganacsiga tooska ah uun, balse sidoo kale ganacsiga aan tooska ahayn si ay mushaharooyinka iyo xaaladaha shaqo ee ganacsiga aan tooska ahayni ay marba marka ka danbaysa ugu soo dhawaato kuwa ka jira ganacsiga tooska ah.

3.2.11 Shaqo Abuurka oo fure u ah hantida dhaqaale

Siyaasadu waxay garowsan tahay in shaqo abuurku uu horseedo dakhli sugan oo xasiloon, kaydsasho iyo qaab-nololeedka horumarsan, sidaa darteedna uu gacan ka gaysto koboca dhaqaalaha. Siyaasaddu waxay xoojinaysaa xogta iyo macluumaadka suuqa shaqo oo horumarsan si loogu kormeero isbadalada shaqooyinka muhiimka ah iyo isbadalka dhabta ah ee koboca mushaharooyinka shaqaalaha nugul.

3.3 Yoolka Siyaasadda

Yoolka Siyaasadda shaqo abuurka qaran waa sidii loo abuuri lahaa fursado shaqo oo wanaagsan, munaasib ah, manfac leh oo loogu talo galay xooga shaqaalaha kordhaya si kor loogu qaado xaaladooda nololeed, gacan looga gaysto koboca dhaqaale iyo horumarka qaranka qaab aan ka baxsanayn xayndaabka sinnaanta, cadaalada, sugnaanta iyo sharafta.

3.4 Ujeedada Siyaasada

Ujeedada siyaasaddani waa sidii dhamaan daneeyayaasha loogu hagi lahaa abuurista iyo kor-u-qaadista tayada iyo helitaanka fursado shaqo oo manfac leh oo ay helaan dhamaan muwaadiniinta Somaliland.

3.5. Mudnaanta Mawduucyadda iyo ujeedada Siyaasadda

Muwaadiicda muhiimka ee mudnaanta leh iyo ujeedooyinka iyo ahdaafta siyaasada ee la rabo in la baadi goobo si loo gaadho yoolka guudi waa sida tan soo socota;

Muwaadiicda Shaqo ee Mudnaanta leh	**UJEEDOOYINKA SIYAASADDA**
1. Horumarinta Beeraha, Xoolaha iyo Kaluumaysiga	1.1 Kor u qaaidsta maalgalinta waxsoosaarka qaybaha dhaqaalaha ee beeraha, xoolaha iyo kaluumaysiga oo la casriyeeyay, ahna kuwo u dihin shaqo abuur.
1. Barnaamijyada Shaqo-abuurka ah iyo Kaabayaasha	2.1 Mudnaan siinta nidaamyada shaqo abuurka degdeg ah ee soo saarista badeecadaha dadwaynaha, shaqooyinka danta guud iyo horumarinta kaabayaasha/dhismayaasha.
3. Koboca Ganacsiga Gaarka loo leeyahay	3.1 In meesha laga saaro caqabadaha kuwaas oo dabar ku noqda awooda tartan ee ganacsiyada gaarka loo leeyahay, koboca xawliga ah iyo jawiga maalgalineed ee ganacsiga.

4. Waxbarashada iyo Tababarka	4.1 Soo saarista koox leh xirfadaha heerkoodu sareeyo oo awood u leh in ay si wax-tar leh uga hawl galaan waaxda shaqada rasmiga/tooska ah iyo sidoo kale in ay u abuuraan shaqo kuwa kale.
5. Horumarinta Cilmi-baadhista, Hal-abuurka iyo Tiknoolajiyada	5.1 Horumarinta barnaamijyada munaasibka ah ee la xidhiidha horumarinta tiknoolajiyada & hal-abuur cilmi-baadhis ku salaysan, kaas oo lagu saacidayo shaqaalaysiin wax ku ool ah.
6.Horumarinta wadaagaha Shaqada aan tooska ahayn & Shirkadaha yaryar	6.1 U roggida waaxda/qaybta aan rasmiga/tooska ahayn ee ganacsiga iyo horumarinta sidii ay u abuuraan shaqooyin wanaagsan oo wax-ku-ool ah.
7. Xoojinta Haweenka	7.1 Dhiirigalinta sinnaanta jinsiga (lamaanaha) iyo cadaalada xarumaha shaqo
8. Dhiirigalinta Shaqaalaysiinta Dhalinyarada	8.1 U abuurista fursadaha horumarinta awooda shaqo si ay dhalinyaradu u hesho xirfadaha baahidu keentay iyo awoodooda tartan ee ka saacidaya mushaharaad waxtar leh iyo in ay iskood shaqo u abuurtaan.
9.Maalgalinta Qurbo-joogta iyo Shaqaalaynta	9.1 U fududaynta iyo isku-duwista shaqaalaynta muwaadiniinta Somaliland ee ku nool dalka dibaddiisa iyo soo-noqoshada muwaadiniinta Somaliland ee xirfadda leh si ay u buuxiyaan faraqa-maqnaanshiyo ee xirfadaha ee ka jira Somaliland.
10. Shaqaalaynta Dadka Naafada ah	10.1 Kor uqaadista helitaanka fursado shaqo iyo khayraad wax-ku-ool ah oo ay helaan dadka naafada ahi.
11. Barnaamijyada Shaqaalaynta dadka la nool xanuunka HIV/AIDS	11.1 Yaraynta saamaynta xanuunka HIV/AIDS iyo xanuunada kale ee ku aadan shaqo abuurka iyo xarumaha shaqada.
12. Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada	12.1 Ku dhiirigalinta loo-shaqeeyaha iyo shaqaalaha qaybaha dhaqaalaha kuwooda tooska/rasmiga ah iyo kuwa aan tooska/rasmiga ahaynba labadaba sidii ay hoos ugu dhigaan ama ay meeshaba uga saaraan khataraha shaqada.

13. Macluumaadka Suuqa Shaqada	13.1 Waa in la sameeyo nidaamka Macluumaadka Suuqa Shaqada lagu ururiyo Si loo helo xogta suuqa shaqo (LMI) taas oo si faahfaahsan u sheegaysa xogta muhiim ka u ah qorshaynta iyo habka go'aan gaadhista.

4. UJEEDOOYINKA SIYAASADDA IYO ISTARAATAJIYADAHA SHAQO ABUURKA

4.1 Horumarinta Beeraha, Xoolaha iyo Kaluumaysiga

4.1.1 Ujeedada Siyaasadda

Kor u qaaidsta maalgalinta qaybta dhaqaalaha ee beeraha la casriyeeyay, xoolaha iyo kaluumaysiga, kuwaas oo u dihin shaqo abuur.

Dawladdu waxay qiraysaa in beeraha, xoolaha iyo kalluumaysigu ay wakhti xaadirkan yihiin shaqo-bixiyaha ugu balaadhan, walina waxay sii ahaanayaan jihada ama ku-tallogalka ugu sarreeysa ee ay iskugu-biyo-shubmi doonaan shaqooyinka goobaha miyiga. Intaa waxa dheer, in Siyaasadda Dawladda ee ku aadan Qorshaha Horumarinta Qaran ay tahay sidii kor-loogu-qaadi lahaa, loona dhiirigalin lahaa shaqada dhismaha wadooyinka miyiga iyo kaabayaasha kale, si loo tixgaliyo, loona dhiirigaliyo hawlaha-shaqo ee beeraha, xoolaha iyo kaluumaysiga. Miyiga oo ay ku nool yihiin 85 boqolkiiba bulshada ayaa ah mid u dihin in ay taageerto, islamarkaana quwayso shaqo-abuurka dalka.

4.1.2 Istaraatajiyadaha

Dawladdu waxay dhiirigalinaysaa casriyaynta beeraha, xoolaha iyo kaluumaysiga iyada oo la raacayo istaraatajiyadahan soo socda:

- Yagleelida habab lagu horumarinayo wax-soo-saar xaddigiisu sareeyo oo la xidhiidha badeecadaha beeraha, xoolaha iyo kaluumaysiga.
- Aas-aasida iyo xoojinta beeralayda, xoolo-dhaqatada iyo iskaashatooyinka kaluunka si horumarin loogu sameeyo sidii loo heli lahaa tacabka wax lagula soo baxayo iyo in la-maal-galiyo, lana taageero adeegyada.
- Aas-aasida, isku-xidhnaanta iyo xog iswaydaarsashada shabakadaha maalgalineed ee u dhaxeeya beeralayda, xoolo-dhaqatada, iyo kalluumaysatada, adeeg-bixiyayaasha/qaybi-yayaasha, diyaariyayaasha, suuq-geeyayaasha, hay'aadka maaliyadaha iyo kuwa taageerada ganacsiga bixiya.

- Dhiiri galinta, nidaamminta wax-soosaarka beeraha, ganacsiyada xoolaha iyo kalluumaysiga, si kor loogu qaado korodhka qiimaha tayada, wax-soosaarka iyo fursadaha shaqaalaynta.
- Kor-u-qaadista iyo hirgalinta tiknoolajiyadaha ku haboon si loo taageero horumarinta beeraha, xoolaha iyo kalluumaysiga.
- Dhiirigalinta gaadhsiinta miyiga adeegyada maaliyadeed ee loogu talogalay hawlaha-shaqo ee dakhli abuurka.
- Bixinta taageero-maaliyadeed oo lagu maalgalinayo iskaashatooyinka beeraha, xoolaha iyo kaluumaysiga.
- Kobcinta xirfadaha bulshooyinka beeralayda, xoolo-dhaqatada, iyo kaluumaysatada, sidoo kalena la dhiirigaliyo is-badalka hab-fikirka wax-soosaarka cuntada.
- Kor u qaadista suuq-gaynta wax-soo-saarka beeralayda, xoolaha iyo kalluumaysiga iyada oo loo marayo iskaashatooyinka.
- Kor uqaadista balaadhinta adeegyada lagu taageerayo horumarinta beeraha, xoolaha iyo kalluumaysiga.
- Dhiirigalinta helitaanka maal-galinta kooban, daymaha iyo deeqaha koob-kooban ee la siiyo beeralayda iyo bulshada kalluumaysatada ah.
- Kor uqaadista sidii loogu heli lahaa suuq dalaga, caanaha, hilibka iyo wax-soosaarka kalluunka.
- Sidii horumarin loogu samayn lahaa goobaha daaqsinka ee loogu talo galay wax-soosaarka xoolaha, iyo sidoo kale in la dhiirigaliyo bulshada xoolo-dhaqato-beeralayda si ay uga qayb-galaan wax-soosaarka beeraha.
- Siinta bulshada kalluumaysatada ah qalab iyo agab.
- Kor-u-qaadista waraabka iyo balayadda ee goobaha wax-beerista.
- In aan la dhiirigalinin hawlgalada shaqo ee kalluumaysiga ajaanibka ah, si loo siiyo fursad bulshada kalluumaysatada ee gudaha.

4.2 Kaabayaasha iyo Barnaamijyada Shaqo-abuurka.

4.2.1 Ujeedada Siyaasadda

Mudnaan siinta nidaamyada shaqo abuurka degdeg ah ee soo saarista badeecadaha dadwaynaha, shaqooyinka danta guud iyo horumarinta kaabayaasha/dhismayaasha.

Dawladda waxa ka go'an in ay dhiirigaliso koboca, kor u qaado shaqada, isbadalka dhaqan-dhaqaale iyo barwaaqo ay gaadhaan dhamaan dadku, iyada oo loo marayo kobcinta shaqo abuurka degdeg ah. Iyada oo laga duulayo balanqaadkan, shaqo

abuurku wuxuu noqon doonaa udub-dhexaadka siyaasaddaha qaranka, barnaamijyada iyo qorshayaasha istaraatajiyadeed.

4.2.2 Istaraatajiyadaha

Si loo gaadho ujeedada siyaasada ee kor ku xusan, istaraatajiyadan soo socdaa waa in ay noqdaan kuwa baadi-goobka loo galayo.

- Kor uqaadista u adeegsiga hababka qalabka tiknoolajiyadaha ku salaysan dhismayaasha iyo dayac-tirka jidadka loo maro miyiga iyo kaabayaasha kale ee bulshada si gacan looga gaysto horumarinta beeraha, xoolaha iyo kalluumaysiga.
- Meel-marinta iyo jihaynta barnaamijyada shaqo abuurka ah ee horumarinta dhinacyada ama qaybaha wax-soosaarka iyo qodista macdanta.
- Xaqiijinta in dhismayaasha kaabayaasha miyiga iyo magaalooyinka iyo maalgashiga guryaha loo adeegsado xirfadaha isticmaalka qalabka casriga ah ee tiknoolajiyada.
- Taageerista iyo gacan-qabashada shirkadaha shaqo abuurka ah ee cusub iyo kuwii hore usii jiray iyo maalgashiyada u dihin shaqo abuur waara, islamarkaana sareeya.
- Hirgalinta iyo meelmarinta shaqo-abuurka ku salaysan hababka abuurka ah ee mashaariicda udub-dhexaadka u ah horumarinta qaranka.
- Horumarinta iyo xoojinta qaab-nidaamiyaha habka shaqo abuurka ah iyo barnaamijyadda.

4.3 Koboca Ganacsiyada Gaarka Loo-leeyahay

4.3.1 Ujeedada Siyaasada

In meesha laga saaro caqabadaha dabar ku noqda awooda tartan ee ganacsiyada gaarka loo leeyahay, koboca xawliga ah iyo jawiga maalgalineed ee ganacsiga.

Dawladdu waxay aqoonsan tahay in ganacsiyada gaarka loo leeyahay ay furre u yihiin shaqo abuurka. Hawlaha shaqo ee ganacsiyada gaarka loo leeyahay waxay ka shaqeeyaan wax-soosaarka beeraha iyo diyaarinta, qodista macdanta, warshadaynta, qaybinta iyo suuq-gaynta, iyo sidoo kale adeegyo kale oo la hal maala.

4.3.2 Istaraatajiyad

Dawladdu waxay u fududaynaysaa ganacsiga gaarka loo leeyahay ka-qaybgalka shaqo abuurka iyada oo loo mari doono istaraatajiyadan soo socda;

- In la kaabo hal-abuurada ganacsiyada shaqo ee gaarka loo leeyahay, kuwaas oo u samaynaya fursado shaqo abuur dhalinyarada nugul, dumarka iyo dadka naafada ah.
- Hirgalinta iyo samaynta barnaamijyada carbinta iyo tababarka dhalinyaradda, iyada oo lala kaashanayo hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha iyo Jaamacadaha.
- Hoos u dhigista kharaska ruqsad siinta ganacsiga gaarka loo leeyahay ee Somaliland si ay usii ahaato mid sii shaqaysa, isla markaana kordhisa awoodeeda ay kusoo jiidan karto shaqaale intii hore ka badan.
- Dhiirigalinta maalgalinta ganacsiyada shaqo ee gaarka loo leeyahay si ay u keenaan faa'iidooyin dhaqaale iyo waliba daryeel bulsho labadaba.
- Aasaasida isku-xidhnaanta iyo iswaydaarsiga xogeed ee shabakadaha ganacsiyada shaqo ee u dhaxeeya ganacsiga yar yar iyo ka dhexe iyo shirkadaha waawayn.
- Kor-u-qaadista iyo horumarinta barnaamijyada iskaashiga dawlada iyo ganacsiga gaarka loo leeyahay.
- Horumarinta barnaamijka koboca is-dhex-galka ganacsiga ee lagu taageerayo koboca horusocodka ah ee ganacsiga yar yar iyo ka dhexe.
- Dhiirigalinta maalgalinta ganacsiyada yaryar ee wadaaga ah, ee u dhaxeeya Dawladda iyo Ganacsiga gaarka loo leeyahay ee dhinaca warshadaha ama qaybaha u dihin shaqo abuurka, gaar ahaan qaybaha muhiimada iyo qiimaha sareeye leh ee farsamaynta badeecadaha wax-soosaarka beeraha.
- Aasaasida aagagga diyaarinta/farsamaynta wax-dhoofinta iyo xarumaha warshadaha ee degmo si loo kasbado, loona soo jiito shaqooyinka gudaha.
- Dhiirigalinta sii-wadista maalgashiga gudaha iyada oo kor loo qaadayo kalsoonida maalgashadaha si loo dhiirigaliyo maalgashiga gudaha.
- Hirgalinta Xeerka Shaqaalaha si loo xaqiijiyo in xuquuqda loo-shaqeeyaha iyo shaqaalaha waaxda ganacsiga gaarka loo leeyahay ay yihiin kuwo sugan.
- Dhiirigalinta Maalgashiga Tooska ah ee Dibadda iyo hirgalinta shuruucda Maalgashiga Tooska.

4.4 Waxbarashada iyo Tababarka

4.4.1 Ujeedada Siyaasadda

Soo saarista koox leh xirfadaha heerkoodu sareeyo oo awood u leh in ay si wax-tar leh uga hawl galaan waaxda shaqada tooska ah iyo in ay u abuuraan shaqo kuwa kale.

Caqabadaha ugu daran ee haysta waxbarashada heerka sarre ayaa ah sidii loo soo saari lahaa koox leh takhasusaadka xirfadaha heerkoodu sarreeyo, awoodna u leh u gudbinta bulshada iyo ganacsiyada gaarka loo leeyahay adeegyo wax-tar leh, si loo dhiirigaliyo, korna loogu qaado wax-soosaarka. Sidoo kale hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha iyo jaamacadahu waa in ay isku-dayaan sidii ay u xaqiijin lahaayeen in ay xirfadlayaasha takhasusaadka leh ugu abuuri karaan shaqooyin dadka kale.

4.4.2 Istaraatajiyad

Hay'adaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha iyo waxbarashada jaamacadda waxaa lagu samayn doonaa dib-u-habayn si ay uga jawaabaan baahiyaha suuqa wax-soosaarka iyada oo loo marayo istaraatajiyadan soo socda;

- Aasaasidda iyo xoojinta hagitaanka la xidhiidha mihnadaha shaqo iyo sidoo kale la-talinta qolyaha iskaga-taga dugsiga.
- Dhisidda iyo hirgalinta barnaamijka isku-xidhka hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha iyo Jamaacadda si kor loogu qaado koboca waxbarashada heerka sare ah.
- Kordhinta iyo xoojinta xarumaha hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha.
- Midaynta iyo kor uqaadista-heerka maaddooyinka casharada jaamacadaha iyo hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha si looga jawaabo baahiyaha suuqa wax-soosaarka.
- Xaqiijinta sidii looga dhigi lahaa hal abuurka ganacsiga maaddo udub-dhexaad u ah dhamaan barnamijyada hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha iyo jaamacadaha.
- Hirgalinta iyo dhisidda barnaamijyada carbiska ardayda iyo shaqo barista iyada oo lala kaashanayo shirkadaha wax-soosaarka.
- Ka hirgalinta barnaamijyada bilaabista ama abuurista ganacsiga Jaamacadaha iyo hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha.

4.5 Horumarinta Tiknoolajiyadda, Cilmi-baadhista iyo Hal-abuurka

4.5.1 Ujeedada Siyaasadda

Horumarinta iyo dhisidda barnaamijyada horumarinta qaybta tiknoolajiyada, hal-abuurka iyo cilmi-baadhista ku salaysan, kaas oo lagu saacidayo shaqo abuur wax ku ool ah.

Sannaddadii ugu danbeeyay, hay'addaha cilmi-baadhista iyo waxbarashada sarre ee dalka oo dhan waxay qabteen cilmi-baadhis la xidhiidha arimaha mawduucyo la xidhiidha horumarinta dhaqan-dhaqaale. Balse daraasaadka ay fuliyaan jaamacadaha iyo hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha ayaa ah kuwo intooda badan aanay isticmaalin shirkadaha ganacsiyada gaarka loo leeyahay. Intaa waxaa dheer, intooda badan hay'addahani waxay sameeyaan daraasadaha aas-aaska seeska ah iyada oo la adeegsanayo xogta aasaasiga ee ugu horeysa ee laga soo ururiyay goobta shaqada, waanay yartahay in ay ku isticmaalaan xogta heerkeedu sarreeyo baahinta warbixinahooda. Horumarinta Tiknoolajiyadda iyo Hal-abuur Cilmi-baadhis Ku-salaysan waxay horseed ka noqonaysaa dihnaan baaxad leh oo lagu abuurayo fursado shaqo abuur. Si kastaba ha ahaatee, waxaa jira isku-xidhnaan aad u yar oo u dhaxaysa natiijooyinka horumarinta tiknoolajiyadda, hal-abuurka yo cilmi-baadhista iyo sida looga dhaqan galiyo Somaliland gudaheeda.

4.5.2 Istaraatajiyadaha

Horumarinta iyo hirgalinta Barnaamijyada Horumarinta Wadaagaha Tiknoolajiyadda, Hal-abuurka iyo Cilmi-baadhista, oo lagu taageerayo shaqaalayn wax-ku-ool ah waxaa lagu gaadhi karaa iyada oo la raacayo istaraatajiyadahan soo socda:

- U qoondaynta dhaqaale ku filan Wasaaradaha, Wakaaladdaha iyo Waaxyaha, hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha iyo Jaamacadaha, si loogu fududeeeyo, loona dhiirigaliyo horumarinta tiknoolajiyada, hal-abuurka iyo cilmi-baadhista.
- hirgalinta iyo meel-marinta kobcinta tiknoolajiyada, hal-abuurka iyo cilmi-baadhista ee qaybaha wax-soosaarka iyo dhaqaalaha si loo taageero, gacanna loo siiyo waaxda shaqo abuurka.
- Xoojinta Waaxaha Siyaasadda, Qorshaynta, Kormeerka iyo Qiimaynta ee ka tirsan Wasaaradaha, Wakaaladdaha iyo Waaxyaha si kor loogu qaado barnaamijyada koboca tiknoolajiyada, hal-abuurka iyo cilmi-baadhista ee Wasaaradaha, Wakaaladdaha iyo Waaxyaha, laguna taageerayo shaqo abuurka.

- Gacan-siinta sidii ay hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha iyo Jaamacadahu u binnayn lahaayeen xarumaha tiknoolajiyada, hal-abuurka iyo cilmi-baadhista ee loogu talo galay gacan-siinta horumarinta abuurista ganacsiga.
- Xoojinta awooda xarumaha tiknoolajiyada, hal-abuurka iyo cilmi-baadhista ee gaar ahaanshiyaha xuquuqeed iyo midka ganacsi ee tiknoolajiyadaha iyo hal-abuuradda ay curriyaan.
- Horumarinta tiknoolajiyadaha iyo hal-abuurrada munaasibka ah ama haboon ee lagu taageerayo korodhka tayada wax-soosaar ee horumarinta wax-soosaarka warshadaha, kalluumaysiga, xoolaha iyo beeraha.
- Taageerista ganacsiga yar yar iyo ka dhexe si loo hirgaliyo hal-abuur iyo tiknoolajiyad ku salaysan cilmi-baadhis, taas oo dhiirigalinaysa, sidoo kalena fududaynaysa abuurka, balaadhinta iyo kobcinta ganacsiga.
- In la kabo ururada ganacsi ee gaarka loo leeyahay si ay u yagleelaan isku-xidhnaan iyo xog-is-waydaarsiga shabakadaha ganacsiga kaas oo dhex mara ganacsiga aan tooska ahayn iyo ganacsiga yar yar iyo ka dhexe iyo shirkadaha waawayn taas oo loogu tallo galay in kor loogu qaado is-waydaarsiga tiknoolajiyadaha iyo hal-abuurka.
- Fududaynta iyo dhiirigalinta dhisida awooda aqooneed ee hay'addaha dawliga iyo kuwa gaarka loo leeyahayba iyo mihnadlayaasha xirfadoodu sareyso ee ka shaqeeya ama ku lug leh horumarinta tiknoolajiyadda, hal-abuurka iyo cilmi-baadhista.

4.6 Horumarinta ganacsiga aan-tooska ahayn iyo ganacsiga yar yar iyo ka dhexe

4.6.1 Ujeedada Siyaasadda

U roggidda ganacsiga aan-tooska ahayn iyo u horumarinta ganacsiga yar yar iyo ka dhexe, sidii ay u abuuraan shaqooyin wanaagsan oo wax-ku-ool ah.

Inta badan muwaadiniinta Somaliland waxay ka hawlgalaan ganacsiga aan-tooska ahayn iyo ganacsiga yar yar iyo ka dhexe. Caqabadda ugu waynina waa sidii looga caawin lahaa Shaqaalaha qaybta aan-tooska ahayni sidii uu ugu shaqayn lahaa hab toos ah, islamarkaana ay u abuuri lahaayeen shaqooyin manfac leh oo wanaagsan. Sidoo kale in ganacsiga yar yar iyo ka dhexe laga taageero sidii ay u samayn lahayd koboc sarreeya, looguna xidhi lahaa sharaa'iga waawayn si loo abuuro shaqaalayn wax-ku-ool ah. Dawladdu waxay aqoonsan tahay in labada qaybood ee ganacsiga ah iyo kan

ganacsiga yar yar iyo ka dhexe ay gun-dhig u noqdaan koboca iyo horumarka ganacsiga.

4.6.2 Istaraatajiyadaha

U roggidda ganacsiga iyo u horumarinta ganacsiga yar yar iyo ka dhexe si ay u abuuraan shaqooyin wanaagsan oo wax-ku-ool ah, waxaa lagu gaadhi karaa iyada oo la raacayo istaraatajiyadahan soo socda;

- In loo-qoondeeyo xarumo ganacsi oo si dhamaystiran loogu adeego ganacsiga aan-tooska ahayn.
- Gacan-siinta hawl-wadeenada ganacsiga aan-tooska ahayn si loo aasaaso ururada ganacsiga taas oo loo isticmaali karo sidii shirkad maaliyadeed oo dhex u noqota dayn bixiyaha iyo ganacsatada, taas oo dhiirigalinaysa helitaanka daynta.
- Horumarinta iyo u dhisida sidii loo rasmiyayn lahaa shaqooyinka iyo hawlaha waaxda aan-rasmiga ahayn.
- Taageerida ganacsiga yar yar iyo ka dhexe iyada oo la horumarinayo ganacsiga isku-shaqada ah, iyo sidoo kale in la siiyo qaybahaas kaabayaal munaasib ah.
- In la unko barnaamijyada koboca iyo abuurista ganacsiga ee ganacsiga yar yar iyo ka dhexe iyada oo lala kaashanayo hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha iyo jaamacadaha.
- In la aasaaso barnaamijyada daynta ee lagu maalgalinayo koboca iyo unkidda ganacsiga ee ganacsiga yar yar iyo ka dhexe.
- Dib-u-eegista iyo is-waafajinta shuruucda iyo qawaaniinta lagu maamulayo hawlaha shaqo ee ganacsiga aan-tooska, ganacsiga yar yar iyo ka dhexe.
- Horumarinta iyo dhisidda adeegyada horumarinta ganacsiga ay keentay baahidu si loogu taageero koboca iyo abuurista ganacsiyada.
- Horumarinta iyo dhisidda isku-xidhka iyo is-waydaarsiga xogeed ee shabakadaha dhaqaalaha oo dhex mara waaxda aan rasmiga ahayn iyo ganacsiga ee ganacsiga yar yar iyo ka dhexe si loogu xidho shirkadaha waawayn.
- Taageerida ganacsiga ee ganacsiga yar yar iyo ka dhexe sidii ay u hirgalin lahaayeen tiknoolajiyad iyo hal-abuur ku salaysan cilmi-baadhis taas oo loogu tallo galay in lagu dhiirigaliyo abuurka, balaadhinta iyo kala-duwida ganacsiga.
- Dhaqan-galinta kala-xadaynta sharciga ganacsiga si loo dhiirigaliyo koboca iyo korniinka ganacsiga aan-tooska ahayn.
- Bixinta macluumaad tallo ah oo ku saabsan cashuur waafaqista, wanaajinta iyo kor-uqaadista xaalaadaha shaqo, badqabka iyo arimaha caafimaadka.

4.7 Awoodaynta Haweenka

4.7.1 Ujeedada Siyaasadda

Kor-uqaadista Sinnaanta Jinsiga iyo Cadaaladda Xarumaha Shaqo

In kasta oo ay aqoonsantahay in tallaabo wax ku ool ah ay qaadeen Dawladda iyo daneeyayaasha kale oo ku aaddan wax ka qabashada sinnaan la'aanta ragga iyo haweenka, iyo isku-dheeli-tirnaan la’aanta, balse dhanka kale, dhibaatooyinkaas waa kuwo wali sii ah caqabado culus, taas oo bulshada ka hor-joogsanaysa in ay ka midho dhaliso gaadhista awoodeeda dihin ee dhamaan horumarka dhinacyada bulsho, dhaqaalaha iyo siyaasadeed. Sidoo kale, sababo la xidhiidha doorkooda kala-duduwan ee dhawrka ah, ee sida inay yihiin; soo-saareyaal, soo-saarayaasha-taran iyo kuwa daryeela qoyska; taasi waxay keentay in ay haweenka si aad iyo aad uga xaddido isu-diyaarinta, iyo helitaanka fursadaha shaqo ee rasmiga ah iyo in ay iskood shaqo u abuurtaan, gaar ahaan ganacsiga gaarka loo leeyahay.

4.7.2 Istaraatajiyado

Si looga midho-dhaliyo ujeedada siyaasada ee kor-uqaadista sinnaanta ragga iyo dumarka iyo cadaaladda goobta shaqo, Dawladdu waxay hirgelin doontaa istaraatajiyadahan soo socda;

- Isku-soo-ururinta aaraahda iyo aragtiyaha kala duwan ee Jinsiga si loo xaqiijiyo in aragtiyaha jinsiga iyo sinnaanta lamaanuhu u noqdaan udub-dhexaad horumarinta siyaasada; cilmi-baadhista, u doodista/wadahadalka, sharci-dejin, qoondaynta khayraadka, qorshaynta iyo kormeerista iyo qiimaynta.
- Aasaasida dhaqaalaha deeqaha waxbarasho, iyo hababka kale ee taageero ee loogu sii haynayo hablaha iyo dumarka da’da yar waxbarashada tooska ah.
- Ku-xidhista dumarka da’da yar ee aqoontoodu sareyso loo-shaqeeyayaasha/shaqo-bixiyayaasha suurtagalka ah iyada oo loo marayo carbiska iyo shaqo barista.
- In loo-qoondeeyo 15 boqolkiiba ah oo Golaha Degaanka ah iyo boqolkiiba 10 Aqalka Wakiilada ah.
- In loo unko barnaamijyada kobcinta iyo abuurista ganacsiga iyo barnaamijyo kale dumarka ganacsatada ah.
- U abaabulista kooxaha iskaa-wax-u-qabsada ah ururo intii isku heer ama shaqo ahba, si kor loogu qaado xafiis-maaliyadeed oo dhex u noqda dayn-bixiyayaasha iyo ganacsatada, iyo sidoo kale in kor loo qaado isku-xidhnaanta dumarka iyo u-olalayntooda.

- U qoondaynta dumarka 25-30% fursadaha dhamaan heerarka waxbarasho.
- U qoondaynta dumarka 30% shaqada rasmiga ah ee dawladda iyo ganacsiga gaarka loo leeyahayba.
- In laga yagleelo, ama laga hirgaliyo xaalado caawinaya haweenka goobaha ama xarumaha shaqada.
- Hirgalinta barnaamijka lagu dhisayo kalsoonida haweenka.

4.8 Shaqaalaynta Dhalinyarada

4.8.1 Ujeedada Siyaasadda

U abuurista fursadaha horumarinta awooda shaqo si ay dhalinyaradu u hesho xirfadaha baahidu keentay iyo awoodooda tartan ee ka taageeraya mushaharaad waxtar leh iyo in ay iskood shaqo u abuurtaan.

Dowladdu waxay ka walaacsan tahay shaqo la'aanta dhalinyarada iyo shaqo iyo xirfad aan-islahayn ama kala-saraynta xirfada iyo shaqada ee ka jirta dalka. Dhallinyardu wadarta guud ee boqollayda waxay ka yihiin tirada ugu sareysa ee xooga/cududa shaqaalaha iyo sidoo kale aqlabiyad balaadhan ee dadka cusub ee soo galla suuqa shaqada. Dhallinyaradu waxay u baahan yihiin in la baro, arimo ay kamid yihiin, dhaqan wanaag shaqo; u heellannaan iyo ka-go'naan shaqo, sida anshax-marinta (edbinta), hagitaanka mihnada-shaqo, iyo la talinta iyo u gudbinta xirfadaha si ay ugu suurto gasho inay noqdaan kuwa ku habboon, oo la jaan qaada baahiyaha hadda taagan ee suuqa shaqada iyo shaqo abuurka.

4.8.2 Istaraatajiyadaha

Shaqaalaynta Dhalinyarada waxaa kor loo qaadi doonaa iyada oo loo marayo istaraarajiyadan soo socda:

- Iyada oo la dhiirigalinayo, korna loo qaadayo shaqo-abuurka, hawlo-shaqo oo mutadawacnimo, iyo/ama carbis-shaqo oo u suurtagalinaya dhalinyarada in ay yeelato tababarada shaqo ee baahida loo qabo, iyo waayo-aragnimo lagu kasbanayo qabashada shaqada. Aasaasida barnaamijyo kor-loogu-qaadayo xirfadaha abuurista-ganacsiga iyo farsamada, iyada oo laga dhex samaynayo hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha kuwaas oo loogu tallo galay ardayda ka tagta dugsiga ee awoodi waayo in ay sii wataan waxbarashada heerrarka sareeya.
- Ku soo-bandhigidda barnaamijyo ganacsi hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha dhexdiisa iyo jaamacadaha.

- U unkidda dhalinyaradda ka soo baxda hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha iyo jaamacadaha barnaamijyo hal abuur ganacsi, si ay marin ama jid ugu noqdaan shaqo abuur wax-ku-ool ah.
- Ku dhiirigalinta dhalinyaradda sidii ay usamaysan lahayd ururo iyo iskaashatooyin, kuwaas oo ujeedadoodu tahay horumarinta ganacsiga iyo shaqo abuurka.
- Gacan-qabashada iyo taageerista dhalinyarada si ay uga gudbaan shaqada aan tooska ahayn, una gudbaan shaqada rasmiga ah iyada oo loo marayo helitaanka tababarro, adeegyada horumarinta ganacsiga, iyo sidoo kale helitaanka daymaha.
- Abuuritaanka hal xarun la-talineed, taas oo siinaysa adeegyo la talinneed oo farsamo, oo ay ku kamid yihiin macluumaakadka ku saabsan fursadaha maalgashi ee ay heli karaan ganacsatada dhalinyarada ahi.
- Sii xoojinta xarumaha xirfadaha ee dhalinyarada ee heer gobol ee sii jiray iyada oo loo marayo dib-qaabayn, shaqaalaysiin iyo maalgalin.
- Balaadhinta iyo kor-uqaadista xarumaha ciyaaraha, dhiirigalinta iyo u horumarinta ciyaaraha si ay badal ugu noqdaan isticmaalka maan-dooriyaha, iyo in laga sameeyo dakhli abuur ciyaaraha.
- Horumarinta xidhiidhada u dhexeeya deeq-bixiyayaasha iyo ururadda horumarinta dhalinyarada si looga taageero shaqo abuurka.
- Kor-uqaadista wacyiga loo-shaqeeyaha si ay u qaataan dhalinyarada iyada loo marayo nidaam shaqo-qoriseed oo cadaalad oo daah-furan, kaas oo waafaqsan sharciga shaqaalaha.

4.9 Maalgalinta Qurbo-joogta iyo Shaqaalaynta

4.9.1 Ujeedada Siyaasadda

***U fududaynta iyo isku-duwista shaqaalaynta muwaadiniinta Somaliland ee ku nool dalka dibaddiisa iyo soo-noqoshada muwaadiniinta Somalialnd ee xirfadda leh si ay u buuxiyaan faraqa-maqnaanshaha xirfadeed ee ka jira Somaliland*.**

Dawladdu waxay qiraysaa in suuqyada shaqo ee dibaddu ay siiyaan fursado shaqo muwaadiniinta reer Somaliland wakhtiga dhaw, maadaama dalku uu horumarinayo awooddiisa, si uu u abuuri karo shaqooyin ku filan xoogaga shaqaalaha. In kasta oo ay jirto in uu waddanku ka faa'iidaystay suuqyada kale ee shaqada, balse haddana wuxuu wajahay qulqulatooyin shaqaale muhaajiriin ah. Waxa jira dalal badan oo ay ka jiraan fursado shaqo oo badan, kuwaas oo ay muwaadiniinta reer Somaliland ee aqoonta leh ay heli karaan haddii gacan laga siiyo, loona fududeeyo waxyaabaha loo baahan yahay ee munaasibka ah. Isla mar ahaantana ma jiraan wax isu-duwis ama isku-xidh la

xidhiidha fursadahaas ama dadkii iyagu markii horeba dibedda ka shaqaynayay. Sidoo kale waxaa dalka ka jira faraqa-maqnaanshiyo xirfadeed oo badan, kuwaas oo ay buuxin karayeen qaar ka mid ah muwaaddiniinta reer Somaliland ee aqoonta xirfadeed leh kuna nool oo ka shaqeysta dalal shisheeye.

4.9.2 Istaraatajiyadaha

Maalgalinta Qurba-joogta iyo Shaqaalaynta waa in kor loo qaado, iyada oo loo marayo istaraatajiyadahan soo socda:

- Awood siinta wasaaradda ka masuulka ah shaqadda si ay ugu abuurto fursado, una xaqiijiso sugnaanta xuquuqda muwaadiniinta reer Somaliland ee ka shaqeeya dalka dibaddiisa.
- Samaynta iyo diyaarinta heshiisyo laba geesood ah oo ay lala galayo dawladdaha dalalka martigalinaya.
- Xoojinta waaxda ka masuulka ah adeegyada shaqaalaynta si ay u nidaamiso, u hagto, kormeerto iskugu-dubba-riddo hawlaha shaqo ee daneeyayaasha kala duwan ee ku lugta leh shaqaalaysiinta dibadda ee muwaadiniinta reer Somaliland.
- Aasaasida sanduuq-maalgalineed oo lagu dhiirigalinayo muwaadiniinta Somaliland ee shaqada ka raadsada dalka dibaddiisa.
- Yag-leelida hagayaasha loogu tallo galay hay'addaha gaarka loo leeyahay ee ruqsada u haysta in ay u fududeeyaan shaqaalaysiinta muwaadiniinta Somaliland ee dalka dibaddiisa.
- Middaynta iyo ku meelaynta dhammaan maalgashiga shisheeye iyo hawlaha-shaqaba hay'adda qaran ee shaqo galinta.
- U magacaabista khuburada diblomaasiyadeed ee shaqada iyo maalgashiga xafiisyada muhiimka-istaraatajiyadeed leh ee Dawladda ee hawlgalada diblomaasiyadeed ee dibadda si ay u keenaan shaqaalayn iyo maalgalin dalka dibaddiisa ah.
- Samaynta abaabul maalgashi dibaddeed iyo shaqo iyo barnaamijyo dib-u-bilaabiseed kuwaas oo lagu wargalinayo bulshada dabciga ama nooca maalgashi iyo fursadaha shaqo ee dibadda, qodobadda heshiiska iyo shuruudaha, xuquuqaadka, waajibaadyada, iyo sidoo kale magdhawga shaqaalaha, hadii ay dhacdoba ama yimaadaan xadgudubyo iyo bixitaan ka soo-horumaray xilligiisii ee maal gashadayaasha iyo shaqaalaha.
- Dib-u-eegista iyo dhaqan-galinta qawaaniinta iyo shuruucda soo-saarista ogolaanshiyaha shaqada si la iskugu-ururiyo shaqaalaynta ajaanibka.
- Dajinta, iyo samaynta barnaamijyo si meel loogu-soo-wada-ururiyo qorshayaasha horumarineed ee qurba-joogta dalka joogta.

- kordhinta kaalinta qurba-joogta ee lagu taageerayo fursadaha suuqa gudaha iyo maalgashiga guud ee ka jira Somaliland.

4.10 Dadka Naafada ah

4.10.1 Ujeedada Siyaasadda

Kor uqaadista helitaanka fursado shaqo iyo dhaqaale wax-ku-ool ah oo ay helaan dadka naafada ahi.

Mid kamid ah qodobada gacanta ka gaysanaya korodhka saboolnimada dadka naafada ah ayaa ah sida ay u adag tahay in ay hellaan fursado shaqo iyo khayraad wax-ku-ool ah. Waxay leeyihiin baahiyaha gaarka ah ee dhinacyada waxbarashada, tababarka iyo shaqooyinka ay awood u leeyihiin in ay qabtaan. Jiritaanka suuq dhaqaale oo xor ah iyo tartan adag oo ka jira suuqa shaqada ayaa arrimaha kusii murgiyay dadka naafada ah in ay hellaan fursado shaqo.

4.10.2 Istaraatajiyadaha

Si kor loogu qaado sidii ay dadka naafada ahi u heli lahaayeen fursado shaqo iyo dhaqaale manfac leh, waxaa la hirgalin doonaa istaraatajiyadahan soo socda;

- Meel-iskugu-ururinta baahiyaha dadka naafada ah si ay uga mid noqdaan habka iyo nidaamka qaran ee horumarinta, kuwaas oo ay ku jiraan; wax-kabadalka sharciga dhismayaasha, kaas oo ka dhigaya xafiisyada iyo dhismayaasha dawladda kuwa ay isticmaali karaan dadka naafada ahi.
- Kor-uqaadista horumarinta xirfadahooda iyo tababarka si ay dadka naafada ahi kor ugu qaadaan wax-soosaarkooda iyo tayada awoodeed ee shaqaalanimo, iyo in la xaqiijiyo siinta taageero nafsi iyo mid caafimaad oo ku filan.
- Xaqiijinta in dadka naafada hellaan mushaharooyin simman iyo waliba fursado ay iskood shaqo ugu abuuran karaan.
- Hirgalinta talaabooyin qoondo-shaqo loogu xidhayo dadka naafada ah, si kor loogu qaado shaqaalaynta dadka naafada.
- Xaqiijinta in la hirgaliyo dhismayaal iyo kaabayaal ay si munaasib ah u isticmaali karaan dadka naafada ah si kor loogu qaado tayada-awoodeed ee shaqaalanimo.
- Ku-baraarujinta shaqo-bixiyaaysha/loo-shaqeeyayaasha baahidooda gaarka ah si ay u waafaqaan tirada dejisan ee ugu yar ee dadka naafada, sida uu xusayo sharciga dadka naafada.

4.11 Shaqaalaysiinta Caruurta

4.11.1 Ujeedada Siyaasadda

Samaynta hagayaasha iyo hirgalinta barnaamijyo iyo hawlo-waxqabad oo loogu talo-galay in si wax-ku-ool ah oo dhab ah loo soo afmeero shaqaalaysiinta caruurta, iyo gaar ahaan la dagalaanka nooca ugu daran ee shaqaalaysiinta caruurta ee guud ahaan dalka.

Noocyada ugu daran ee shaqaalaysiinta caruurta waxaa ka mida wax-soo-saarka ganacsiga, qodista macdanta, dhagax jabinta ama qorista, shaqooyinka gudaha iyo ka ganacsiga galmada kuwaas oo aasaasiyan ka qaadaya ama ka horjoogsanaya caruurta xaqa ay u leeyihiin in ay ciyaaraan/jimicsadaan taas oo xad-gudub ku ah heshiisyada caalamiga ah. Wakhti xaadirkan, adeegyada kormeerka iyo u-kuurgalista shaqaalaha ayaa ah kuwo bixintoodu xaddidan tahay iyada oo sababtuna tahay koob-naanta cudud shaqaale oo aqoon u leh iyo taageerada adeegyada-qalab. Tanina waxay horseeday fulin la'aanta ama hirgalin-la'aanta waajibaadyada iyo sidoo kale cabashooyinka ka yimaada daneeyayaasha.

4.11.2 Istaraatajiyadaha

Tirtirista iyo dhimista dhaqamada shaqaalaysiinta caruurta waxaa lagu gaadhi karaa iyada oo la raacayo istaraatajiyadahan soo socda:

- Abuurista iyo hirgalinta barnaamijyo daryeelka bulshada ah oo la xidhiidha caruurta, si meesha looga saaro arrimaha dhibta ku keenaya caruurta si loola dagaalamo saboolnimada daran.
- U samaynta dhaqaale u gaar ah arrimaha dhibta ku ah caruurta ee wadaagayaasha arrimaha bulshada, wasaaraddaha iyo hay'aadka kale.
- Hay'adaynta dhamaan hababka lacagaha loo diro ee dhamaan heerarka oo dhan.
- Aas-aasida iyo xoojinta istaraatajiyadaha iyo barnaamijyada lagu horumarinayo ilaalinta caruurta.
- Xaqiijinta sidii ay loo-shaqeeyayaashu ugu hogaansami lahaa shuruucda shaqada ee dhawraya shaqaalaysinta caruurta.
- Diyaarinta hagayaasha, barnaamijyada iyo hawlaha loogu talo galay in lagu xaqiijiyo tirtirista wax-ku-oolka ah ee shaqaalaysiinta caruurta iyo wax-ka-qabashada nooca ugu daran ee shaqaalaysiinta caruurta ee ka jirta Somaliland.

4.12 Dadka La-nool HIV/AIDS

4.12.1 Ujeedooyinka Siyaasadda

Yaraynta saamaynta xanuunka HIV/AIDS iyo xanuunada kale ay ku leeyihiin shaqo abuurka iyo xarumaha shaqada.

Mid ka mid ah halisaha ugu waawayn ee kaqeybgalka cududda shaqaalaha ee Somaliland waa faafka xanuunka HIV / AIDS iyo cudurrada kale ee dilaaga ah sida duumada iyo qaaxada. Arinta ugu darran ee ku saabsan xanuunka HIV / AIDS waa in dadwaynaha shaqeeya, gaar ahaana dhalinyaradu ay yihiin kuwa si gaar ah ugu nugul faafistiisa. Saamaynta suuqa shaqada ee faafka xanuunka ayaa ah ka-maqnaanshaha shaqada iyo hoos u dhaca wax soo saarka, kuwaas oo labaduba ay kharash ahaan qaali ku yihiin loo-shaqeeyayaasha marka la eego xagga daawaynta, kharashka la siinayo qofka geeriyooda, kharashaadka xabaal-qodka iyo buuxinta booskiisa.

4.12.2 Istaraatajiyadaha

Istaraarajiyadaha soo socda ayaa la hirgalin doonaa si loo yareeyo saamaynta xanuunka HIV/AIDS;

- Meel-iskugu-soo-ururinta iyo hirgalinta siyaasadda HIV/AIDS ee qaab-dhismeedyada shaqada rasmiga iyo tan aan rasmiga ahayn labadaba.
- Meel-iskugu-soo-ururinta iyo ka hirgalinta caabuqa HIV/AIDS dhamaan adeegyada & wadaagayaasha, si kor loogu qaado wacyiga iyada oo loo marayo nidaamka waxbarashada, saaxafada iyo wacyigalinta guud ee bulshada.
- Kordhinta xarumaha HIIV/AIDS iyo imkaaniyaadka shaybaadhka.
- Unkidda siyaasaddo ka dhan ah takoorka Hiv/Aidska iyo shuruucda lagu dhaqayo goobta shaqo.
- Sii wadista fududaynta hirgalinta talaabooyinka lagu maamulayo HIV/AIDS marka la joogo xarumaha shaqada, taas oo horseedaysa hirgalinta barnaamijyo waxtar leh oo lagaga yaraynayo HIV/AIDS waaxda shaqada.
- Adkaynta dadaalada lagu hirgalinayo hagayaasha/tilmaamayaasha ILO/WHO si loo yareeyo dhamaan noocyada nacaybka/cunsuriyaynta iyo takoorka ka dhanka ah shaqaalaha ay saameeyeen xanuunka HIV/AIDS ee xarumaha shaqada.
- Taageerista barnaamijyada lagu taageerayo isbaadhista mutadawacnimo ah oo bilaasha oo laga hirgalinayo xarumaha iyo goobaha shaqada, iyo bixinta; latalinta, cunto-nafaqo leh iyo taageero dheeraad ah oo la siinayo dhibanayaasha HIV/AIDS.

4.13 Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada

4.13. Ujeedada Siyaasadda

Ku dhiirigalinta loo-shaqeeyaha iyo shaqaalaha qaybaha/waaxaha dhaqaalaha kuwooda rasmiga ah iyo kuwa aan rasmiga ahayn labadaba in ay ay hoos u dhigaan ama ay meeshaba uga saaraan khataraha shaqada.

Somaliland waxay wajahaysaa caqabaddaha isbarkan ee khatarta jawiga shaqada iyo in ay adkaatay sidii loo dhaqan-galin, ama loo meelmarin lahaa heerarka Caafimaadka iyo Badqabka Shaqada. Waxaa jira in ay caqabad noqotay in lagu fuliyo shaqo-bixiyahu sidii uu u bixin lahaa badqabka iyo caafimaadka shaqada iyo masuuliyadaha ka saran loo-shaqeeyaha, si uu u xaqiijiyo badqabkooda, isaga oo u waafaqaya talaabooyinka badqabka iyo caafimaadka.

4.13.2 Istaraatajiyadaha

Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada waxaa la wanaajin doonaa iyada oo loo marayo istaraatajiyadahan soo socda;

- Kor u qaadista xaaladaha shaqada iyo badqabka iyo caafimaadka shaqada, iyada oo la xoojinayo nidaamka Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada, iyada oo loo marayo hababka wax-ku-oolka ah ee isu-duwiseed.
- In la hirgaliyo istaraatajiyadaha ka-hortagga Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada si loo dhimo khasaaraha nafeed ee warshadaha.
- Kor-uqaadista tababarka iyo u-gudbinta macluumaadka Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada shaqaalaha iyo loo-shaqeeyayaasha, yagleelidda nidaam xog-ururineed ee ku saabsan saacadaha shaqo ee luma marka qofku xanuusanayo ama dhaawacyo jiraan, nidaamkaas oo loogu samaynayo ujeedooyin qorshayneed.
- Ilaalinta dadka nugul marka la joogo goobta shaqada, iyo gaar ahaan hirgalinta shuruudaha, ama heerarka kuwaas oo sugaya caafimaadka dumarka marka ay uurka leeyihiin, iyo dhalmada kadibba, iyo waliba xilliga naas-nuujinta.
- Cusboonaysiinta shuruucda jira ee ku saabsan Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada.
- Kor-uqaadista awooda shaqo ee masuuliyiinta shaqada, si ay ugu gutaan waajibaadkooda ku saabsan Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada si hufan.
- Horumarinta iyo kobcinta heerarka Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada si loo abuuro deegaan shaqo kaas oo ah mid gudbinaya ama saacidaya waxsoosaarka sarreeya.

4.14 Xogta Suuqa Shaqada

4.14.1 Ujeedada Siyaasadda

Si loo helo xogta suuqa shaqo taas oo si faahfaahsan u sheegaysa qorshaynta iyo habka go'aan gaadhista.

Macluumaadka suuqa shaqo oo ah mid sugan, oo wakhti leh, kuna saabsan shaqooyinka, shaqo-raadiyayaasha, dhaqdhaqaaqyada shaqo, heerarka shaqaalaynta, gunnooyinka/mushaharooyinka xaqiiqda/rasmiga ah, saacadaha la shaqeeyo, xirfadaha loo baahan yahay, iyo wixii la hal maala, ee ka jira qaybaha dadwaynaha iyo kuwa gaarka loo leeyahay, gaar ahaan ganacsiyada yar yar ee gaarka loo leeyahay ee aan diwaanka-gashanayn, xogtaas oo muhiim u ah sameeyayaasha siyaasadda. Macluumaadka Suuqa Shaqo wuxuu suurtagaliyaa kormeerista xaaladaha shaqada, isbaddalada iyo qaabaynta siyaasaddo ku habboon, oo munaasib ah waxaanay muhiim tahay in si joogta ah Wasaaradaha shaqada ku leh ay ula socdaan baahida suuqa shaqo

4.14.2 Istaraatajiyadaha

Istaraatajiyadahan soo socda ayaa la hirgalin doonaa si loo meeleeyo xogta suuqa shaqo taas oo si faahfaahsan u sheegaysa habka go'aan gaadhista iyo qorshaynta.

- Xoojinta Wasaaradda Shaqo galinta Arimaha bulshadda iyo Qoyska si ay uqaadato kaalinteeda ah kaydinta heer gobol iyo kan qaran ee maaraynta macluumaadka iyo xogta shaqada iyo shaqaalaha.
- Bixinta tilmaamayaal/hagayaal ku saabsan xog-ururinta, habbaynta iyo faafinta macluumaadka.
- Yagleelidda iyo taageerista hay'adaha ka jira qaybaha dawladda iyo kuwa gaarka loo leeyahay, ee ay ku jiraan saaxiibadda bulshada, ee soo saarista macluumaadka iyo xogta ku saabsan suuqa shaqada.
- Daraasaynta iyo u kuur-galista saamaynta sharaa'iga caalamiga ahi ku leeyihiin qaybo kala-duduwan ee wax-soosaarka sancaynta warshadaha.
- Yagleelidda hagayaasha/tilmaamayaasha ku saabsan hawlgallada shaqooyinka sharaa'iga waawayn ee caalamiga ah oo la tacaluqa wadahadal bulsho, shaqo iyo saamaynta ay ku leeyihiin suuqa shaqada.
- Xoojinta ururinta, falanqaynta, kaydinta iyo faafinta ama gaadhsiinta macluumaad la isku helayn karo ee la xidhiidha tacabirka/haajirista iyo saamanta uu ku leeyahay shaqada.

- Xoojinta xidhiidhada la tacaluqa soo-saarayaasha Macluumaadka iyo xogta Suuqa Shaqada si loo horumariyo habka wadaagista macluumaadka.
- Go'aan ka gaadhista baahiyaha macluumaadka iyo xogta, shuruudaha, heerarka iyo habraacyada la adeegsan doono, wakhtiga hawsha, iyo sidoo kale xidhiidhada hay'addeed si loo xaqiijiyo hellitaanka Macluumaadka iyo xogta Suuqa Shaqada ee la isku helayn karo.
- Falan-qaynta xogta la ururiyay iyo gaadhsiinta lagu faafinayo hay'adaha dawladda iyo tan gaarka loo leeyahay iyo daneeyayaasha kale iyada oo loo eegayo baahiyahooda.
- Dib-u-eegista Kala-hufista Heerarka Shaqo ee Somaliland si loogu taageero qorshaynta iyo go'aan gaadhista.

5. QAAB-DHISMEEDKA HAY'ADDEED IYO SHARCI EE FULINTA SIYAASADA

5.1 Qaab-dhismeedka Sharci

Soo-koobista iyo soo-ururinta siyaasaddaha iyo shuruucda taageeraya shaqo abuurka, ayaa la diyaariyay iyada oo lala kaashanayo diyaarinta Siyaasdda Shaqo Abuurka Qaran. Si kasta oo ay tahay, qaab-dhismeedyada nidaam iyo sharci ee imika jiraa maaha kuwo sheegaya qodobada daruuriga u ah xaqiijinta kor-uqaadista shaqaalaynta wax-ku-oolka ah, ee hufan, ee looga baahan yahay suuqa shaqo ee isbaddalaya. Tanina waxay u baahan tahay talaabooyinka ku munaasibka ah, kuna haboon, kuwaas oo xaqiijinaya waafaqsanaanta suuqa shaqo ee wakhti xaadirkan. Iyada oo tan loo eegayo waxaa loo baahnaan doonaa in la helo qaab-dhismeed sharci oo ku haboon, munaasibna ku ah, kaas oo dhaqangalin doona, islamarkaana meel marinaya hirgalinta Siyaasadda Shaqo Abuurka Qaran, islamarkaana fududaynaya shaqo abuurka iyo bixinta adeegyada ee dhamaan heerarka kala duwan. Arintan waxaa lagu gaadhi karaa iyada oo loo marayo istaraatajiyadan soo socda:

- Dawladdu iyada oo la kaashanaysa ururada ganacsiyada gaarka loo leeyahay, ururada bulshada rayidka ah, iyo daneeyayaasha kale, waxay dib-u-eegis ku samayn doontaa; Sharciga Shaqaalaha No.31/2004 iyo Sharciga Shaqaalaha Dawladdda Somaliland Tirsiga. 07/1996, iyada oo la waafajin doono hirgalinta Siyaasadda Qaran ee Shaqada.
- Dawladda oo kaashanaysa daneeyayaasha kale waxay dib-u-eegis ku samayn doontaa shuruucda kale ee shaqada la xidhiidha kuwaas oo dabraya hal-abuurrada iyo ikhtiraacaadka shaqo abuurka.

5.2 Qaab-dhismeedka Hay'addeed ee Hirgalinta Siyaasadda

Samaynta siyaasadda shaqo ee qaran waxaa loo qaabeeyay si ay gacan uga gaysato xawliga koboca shaqada, iyo sidii uu qaranku hore ugu socon lahaa, una gaadhi lahaa shaqo-abuur dhamaystiran, iyo in hoos loo dhigo faqriga. Yoolkan waxaa laga midho dhalin karaa, kaliyaata hadii siyaasaddan si xikmadi ku jirto, oo dhamaystiran loo baadi-goobo hirgalinteeda. Si ay usii ahaato mid isbaddal togan keenta, istaraatajiyadaha hirgalinta siyaasaddu, waxay u baahnaan doontaa in si joogto ah dib-u-eegis loogu sameeyo, si loo xaqiijiyo ama sugo sida aan-kala-go'a lahayn ee ay ula tacaluqaan Yoolasha Horumar Waara ee 2030 iyo Qorshaha Horumarinta Qaranka (2017-2022). Marka la eego dabciga jihooyinka ama dhinacyada badan caqabadaha shaqada, hirgalinta Siyaasadda Shaqada ee Qaranku waxay u baahnaanaysaa ka-qayb-gal firfircoon iyo ku-lug-yeelashada jilayaal farabadan, iyo isku-duwidda wax-ku-oolka ah oo ay samayso dawladdu. Arrintanna waxay u baahnaan doontaa in la yagleelo hay'aad cusub ama in lasii xoojiyo kuwii hore usii jiray ee dhamaan heerarka oo dhan.

Yoolka hirgalinta Siyaasadda Qaran ee Shaqada waxaa lagu gaadhi karaa in la helo deegaan dhaqan-dhaqaale, dhaqan iyo siyaasaddeedba wanaagsan, oo fiican, kaas oo mudnaanta siinaya kor-uqaadista iyo dhiirigalinta shaqada ay udub-dhexaad u yihiin hadafka ama ujeeddada qorshaha horumarinta qaranka. Dawladdu waxay u aragtaa in ay kaalinteedu tahay sidii ay u abuuri lahayd jawi suurtagaliya oo ku haboon shaqo abuur, kaas oo ganacsiga gaarka loo leeyahay iyo jilayaasha aan-dawliga ahayn ee kale ay ka qaataan door/kaalin muhiim ah. Dawladduna waxay sii hayn doontaa masuuliyadda guud ee isu-duwidda dhamaan dadaalada qaran iyo mid caalami ahba oo looga dan leeyahay horumarinta iyo ka-faa'idaysi dhamaystiran/taamka ah ee xooga shaqaalaha.

Siyaasaddan, sidaynu soo xusnay, waxay koobaysaa ama qeexaysaa doorarka ay tahay in ay jilayaasha muhiimka ahi ka qaataan hirgalinta siyaasadda. Kuwaas oo ay kamid yihiin Dawladda Dhexe, Maamulka Dawladdaha Hoose, Shaqo-bixiyayaasha, iyo Urururada Shaqaalaha, Ganacsiyada Gaarka Loo-leeyahay, Saaxiibada Horumarinta inaga taageera, iyo Ururada Bulshada Rayidka ah oo ay ku jiraan; ururada aan-dawliga ahayn, Ururada Deegaanada ama xaafadaha ku Aasaasan, Hay'adaha Maaliyadaha, Hay'aadka Cilmi-baadhista, Tababarada, Aqoonta sare ee jaamacadaha iyo Warbaahinta.

5.2.1 Dawladda Dhexe

- Ilaalinta iyo sugida dhamaan waajibaadka iyo masuuliyadaha xuquuqda binu-aadamka inta lagu gudo jiro saacadaha shaqada.
- Ilaalinta iyo kahortaga ku-tagri-falka awoodaha (haddidaadaha), ka dhanka ah haweenka iyo dhamaan noocyada takoorka shaqaalaha inta lagu lagu sugan yahay goobta shaqada.
- Hirgalinta awoodaha midowga ururada shaqaalaha (hay'addaha, shirkaddaha iyo ururada shaqaalaha iyo midowgooda)
- Ka-hortagga dhamaan noocyada khataraha ay keenaan dhaawacyada inta lagu guddo jiro shaqada.
- Kormeerista sida ay waaxda ganacsiga gaarka loo leeyahay u hirgaliso shuruucda, qawaaniinta, siyaasaddaha iyo shuruucda kale ee ku aadan shaqaalaha iyo xuquuqal-insaanka.
- Diyaarinta xarumaha kaabayaasha ah ee baahida loo qabo kuwaas oo bixin doona taageerada aasaasiga ee loogu tallo galay koboca maalgashiga shaqo abuurka degdeg ah keenaya ee qaybaha dihin.
- Isku-duwidda iyo kormeerista saameynta shaqo ee go'aannada qaran ee maalgashiga, si loo xaqiijiyo in siyaasaddaha horumarinta dhaqan-dhaqaale iyo barnaamijyadu ay yihiin kuwo taageeraaya mashaariicda waawayn ee shaqo abuurka dedeg ah.
- U meelmarinta si xikmadi ku jirto oo wax-ku-ool ah kharashaadka iyo lacagta horumarinta mashaariicda caamka, sidii ay u noqon lahaayeen kuwa gacansiiya barnaamijyada leh saamaynta shaqo abuur.
- Xaqiijinta in dab-gelinta ama koronto-gelinta iyo adeegyada kale ee la xidhiidha sida; iskuxidhka wadooyinka, isgaadhsiinta iyo sidoo kale hubinita in adeegyada bulshadu yihiin kuwo si fudud loo heli karo.
- Ku baraarujinta bulshada arimaha xidhiidhka la leh shaqada, iyo baahida loo qabo adkaynta iyo xoojinta ku saabsan wacyiga/hab-fikirka iyo dhaqanka togan ee ku aadan shaqada.
- Soo-saarista iyo qaybinta hagayaasha kormeerka iyo qiimaynta daneeyayaasha iyo in la xoojiyo, lana sii joogteeyo xarunta dhexe ee ururinta xogta suuqa shaqada.
- Soo-saarista macluumaad iyo xogta joogtada ah ee suuqa shaqada si loogu wargaliyo dadwaynaha isbadalada dabeecadaha suuqa shaqada.

- ### 5.2.2 Ganacsiga Gaarka Loo-leeyahay (The Private Sector)
- Qaadashada doorka hogaamineed ee shaqo abuurka, sidaa la ajligeedna waxaa suurtagal ah in ay noqoto loo-shaqeeyaha ugu weyn iyo daneeyaha horseedka ka ah, sidii looga midho dhalin lahaa ama loo gaadhi lahaa ujeedooyinka iyo ahdaafta siyaasaddaha qaran ee shaqada.

- Balaadhinta maalgashinga, iyo kor uqaadista wax-soosaarka qaybaha mashaariicda waawayn ee shaqo abuurka degdeg ah ee xaqiijinaya in la gaadho ujeedooyinka iyo ahdaafta siyaasadda qaran ee shaqada.
- U jihaynta inta badan maalgalinteeda dhinaca barnaamijyada mashaariicda waawayn ee shaqada degdeg ah abuura sida; warshadaha sancaynta beeraha oo iyada oo kor loo qaadayo qiimaha tayada ama tayo kordhinta waxsoosaarka beeraha, dhismayaasha kaabayaasha horumarinta wadooyinka, dib-u-habaynta iyo dayactirka, iyo kaabayaasha caafimaadka iyo biyaha.
- In iyada oo laga duulayo, heerarka iyo shuruudaha shaqada sida lagu qeexay sharciyada khuseeya si loo ilaaliyo danaha guud ee qaranka oo ay ku jirto tan dawladda, waa in la shaqaalaysiiya, lana hawlgaliyaa shaqaalaha.
- Isku-ururinta iyo soo-saarista warbixinta-tirakoob joogtada ee suuqa shaqada ee loogu tallo galay waraabinta xarunta dhexe ee ururinta xogta suuqa shaqada.

5.2.3 Ururada Shaqo-bixiyayaasha

- Joogtaynta iyo siiwadista heshiiska isfahan iyo nabadeed ee loo-shaqeeyaha iyo shaqaalaha si loo helo wax-soosaar joogto ah iyo shaqaalayn, iyo sidoo kale xoojinta deegaanka shaqo ee xarumaha shaqada.
- U doodista dhamaan shaqo-bixiyayaasha iyo shaqeeyaha si ay u waafaqaan shuruudaha iyo heerarka shaqada iyo shaqaalaha.
- Kor-uqaadista maalgashiga taageeraya mashaariicda waawayn ee shaqo abuurka dedeg ah samaynaya, ee sidoo kalena kor u qaadaya wax-soosaarka shaqada.
- Xoojinta waada-xaajoodka iyo wadahalka bulsho, iyo sidoo kalena adkaynta xidhiidhka shaqo marka la joogo goobaha shaqada.
- Xaqiijinta shaqo wanaagsan iyo sugnaan/xasilooni dakhli oo ay helaan shaqaalahu.
- Dhiirrigelinta qaab-dhismeedka nidaamka maamul ee shirkadaha iyo isla xisaabtanka xarumaha shaqada
- Soo-saarista, iyo bixinta xogta iyo macluumaadka ugu danbeeya ama taagan ee ku saabsan isbadalada suuqa shaqada si joogto ah, kuwaas oo loogu tallo galay in loo gudbiyo si ay u habaan xarunta qaran ee xog ururinta suuqa shaqada.

5.2.4 Maamulka Gobolka iyo Dowladdaha Hoose

- Horumarin, kormeeris, iyo isku-duwidda hal-abuurada shaqo abuur ee aagaga iyo goobaha xuduudahooda maamul, si loo gaadho ujeedooyinka Siyaasadda Shaqo galinta Qaran.
- Kor u qaadista maalgashiyada tooska ah ee mashaariicda waawayn ee shaqo-abuurka degdeg ah ee qaybaha ama waaxaaha u dihin shaqaalaynta.

- Samaynta iyo hirgalinta nidaamka ururinta, falanqaynta, iyo faafinta macluumaadka ku haboon ee khuseeya shaqo abuurka si joogto ah, iyo sidoo kale loo gudbiyo xarunta qaran ee ururinta xogta iyo macluumaadka suuqa shaqada.
- Soo-saarista ama qaybinta adeegyada aasaasiga ah ee taageerista miyiyada, kuwaas oo ay ku jiraan; wadooyinka miyiyada, suuqyada, tababarada xirfadeed iyo taageerada dhaqaale ee la siinayo ganacsatada si kor loogu dhiirigaliyo, loona kobciyo wax-soosaarka beeraha, xoolaha iyo kalluumaysiga iyo hawlaha shaqo ee beeraha aan la xidhiidhin.

5.2.5 Ururada Shaqaalaha

- Joogtaynta iyo siiwadista heshiiska isfahan iyo nabadeed ee loo-shaqeeyaha iyo shaqaalaha si loo helo wax-soosaar joogto ah iyo shaqo, iyo sidoo kale xoojinta deegaanka shaqo ee xarumaha shaqada.
- Dareen-siinta iyo barista xuquuqaadka iyo waajibaadyada shaqaalaha sida lagu qeexay, laguna cadeeyay Siyaasadda Shaqo galinta Qaran iyo shaqaalaynta iyo qalabka shaqada fududeeya ee kala gaarka ah.
- Dhiirigalinta heshiiska is fahan iyo nabadeed ee loo-shaqeeyaha iyo shaqaalaha si loo helo wax-soosaar joogto ah, iyo korodhka waxsoosaar ee goobta shaqada
- U doodista maalgashiyada taageeraya shaqaalaynta.

5.2.6 Saaxiibada Horumarka inaga Taageera

Saaxiibada Horumarka inaga taageera waxaa looga baahan yahay Taageero siinta hirgalinta siyaasadda shaqo abuurka qaran, barnaamijyada iyo istaraatajiyadaha heerka shaqo abuurka gudaha ee loogu tallo galay in lagaga midho dhaliyo, laguna gaadho yoolka shaqo abuur xawli ah iyo dhimista iyo yaraynta shaqo la'aanta, heerka hoosaynta xirfadaha shaqo-galineed, korodhka waxsoosaarka shaqaalaha iyo yaraynta saboolnimada.

5.2.7 Hay'addaha Cilmi-baadhiseed, Tababar iyo Aqoonta Sare

- Bixinta aqoon, qiyam/maba'di, sifooyin iyo tababar ku munaasibka oo daboolaya baahiyaha suuqa shaqada, iyada oo lala tashanayo ka-faa'idaystayaasha shaqada.
- Fadhiisinta manhajkooda waxbarasho marba marka ka danbaysa si looga dheehdo, loogana fahmo baahiyaha suuqa shaqo.
- Qaabaynta iyo aaraah ururinta dhaqanka ganacsiga ee dhamaan heerarka nidaamka waxbarasho iyo tababar si loogu gudbiyo ardayda cilmiga iyo dhaqanka ganacsiga.
- Bixinta xirfado iyo tababaro ay keenaan baahiyuhu.

- Hirgalinta daraasaad, iyo cilmi-baadhis, iyo tallo-bixin la siiyo siyaasad sameeyayaasha iyo hirgaliyayaasha, taas oo ku saabsan aagagga iyagu kor u qaadaya awooda dhaqaalaha si ay usoo jiidato shaqooyinka, islamarkaana kor u qaadaysa awooda-tayo ee shaqo-galista shaqaalaha.

5.2.8 Hay'addaha Maaliyadeed

- U diyaarinta iyo bixinta adeegyada iyo xarumaha fududaynta daymaha ee ku munaasibka ah ka faa'idaystayaasha, kuwaas oo leh shuruudo-damaanadeed oo dabacsan si loogu taageero ganacsatada heer kasta oo ay tahay.
- Balaadhinta adeegyadooda, iyo bixinta adeegyo ku munaasib ah, kuna habboon si ay u gaadhaan inta badan dadka ka-faa'idaystayaasha ah.

5.2.9 Bulshada Rayidka ah

- Ka-marag-kaca, iyo xusida dadaalada dawladda iyo daneeyayaasha kale ee shaqo abuurka, kor uqaadista daah-furnaanta iyo wacyigalinta heer qaran, si loogu taageero shaqo abuurka iyo dhimista heerarka shaqo la'aanta iyo xirfadaha ka hooseeya shaqada
- Baraarujinta bulshada ee ku saabsan sida loogu baahan yahay in la baddalo dhaqanka iyo curfiga ku aadan hawlaha shaqo ee dakhli samaynta/abuurista.
- U Siinta si joogto ah warbixinaha iyo macluumaadyada ugu danbeeya, ee ku saabsan isbaddalada shaqo ee ka jira aagaggooda shaqo si joogto ah

5.2.10 Warbaahinta

- Dhiirigalinta iyo kor uqaadista u-doodista iyo wacyigalinta ku saabsan arimaha shaqada, kuwaas oo ay ku jiraan; nuxurka qoraalada iyo habka-looga-shaqaysiinayo Siyaasadda Qaran ee Shaqada dhamaan heerarkeeda oo dhan.
- U gudbinta bulshada warbixinaha iyo macluumaadka ku saabsan isbadalada horumarineed ee shaqo si joogto ah, iyo sidoo kale wajiibaadka iyo xuquuqaadka daneeyayaasha kale ee khusayso, sida lagu qeexay shuruucda iyo qawaaniinta kala-gaar gaarka ah ee hagaya waaxda/qaybta shaqada iyo shaqaalaha.

6. CAQABADAHA KU-IMAN KARA HIRGALINTA SIYAASADDA

Guulaysashada hirgalinta Siyaasadda Shaqo Abuurka Qaran waxay ku xidhnaan doontaa sida wax looga qabto caqabadahan soo socda oo ah kuwa ay suurtagal tahay in ay soo wajahaan;

6.1 Ka-go'naanshiyaha Dhamaan Jilayaasha

Dawladdu waa in ay sii waddaa sidii ay u qaadan lahayd doorkeeda udub-dhexaadka u ah si toos ah iyo si aan toos ahayn labadaba ee abuurista shaqooyin manfac leh oo wanaagsan. Waa in la hirgaliyaa wax kasta oo dadaal ah, si loo dhiirigaliyo dhamaan daneeyayaasha si ay ugu soo jiheeyaan istaraatajiyadaha shaqo ee siyaasaddahooda, qorshayaashooda iyo barnaamijyadooda. Jilayaasha waa in la iskugu yeedhaa si ay siyaasaddan uga dhaqan galiyaan xafiisyadooda, sidoo kalena ay u diyaariyaan hababka ugu munaasibsan ee lagu kordhinayo fursadaha shaqo ee waxtarka leh ee dalka.

6.2 Awood-darrada Maamul

Waxay noqotay daruuri in la xaqiijiyo sidii qaab-dhismeedyada ugu haboon loogu meelayn lahaa, looguna diyaarin lahaa heer degmo iyo qaran, iyo ururada bulshada ee inagala shaqeeya arimaha bulshada dhexdooda. Daneeyayaasha ay khusayso kuwaas oo ay ku jiraan loo-shaqeeyayaasha, shaqaalaha, Hay'adaha Dawladda dhexe, Dawladda Hoose iyo xubnaha dawladda waa in laga wada hawlgaliyaa siyaasadan. Xarumaha ku munaasib ah iyo nidaamyada loogu tallo galay hirgalinta baahiyaha siyaasadda waa in iyagana la xoojiyaa, lana quweeya. Tixgalin siinta shuruudaha iyo heerarka sharciga caalamiga ah ee shaqaalaha, shaqo-qorista, iyo dib-uqaabaynta iyo dib-u-tababarista shaqaalaha ay khusayso waa in sidoo kale la siiyaa mudnaanta.

6.3 Midaynta Siyaasaddaha gancsiga yar yar

Si ay u suurtagasho in si dhamaystiran oo guul ah loo hirgaliyo siyaasaddan, marka hore waa in la iswaafajiyaa, lana mideeyaa dhamaan siyaasaddaha muhiimka ah. Shaqooyinka kor loogu qaadayo koboca dhaqaalaha waa in loo soo jiheeyaa dhanka abuurista shaqooyin manfac leh oo wanaagsan, si loo tirtiro saboolnimada, si dadka oo dhamina u gaadhaan barwaaqo.

6.4 Curfiga Shaqada iyo Wacyiga Bulsho

Hirgalinta siyaasaddani waxay u baahnaan doontaa in la badalo wacyiga iyo hab-fikirka taban ee bulshada iyo curfiga shaqada. Anshaxa liita ee shaqada sida anshax xumada, maaraynta wakhtiga, xirfado maarayneed oo aan munaasib ahayn iyo in aan la ixtiraamayn shaqada iyo xuquuqda shaqaalaha, kuwaas oo horseeday wax-soosaarka hooseeya ee shaqaalaha, ayaa dhamaantood ah kuwo waxyeelo ah. Dhiirigalinta wada-xaajoodka bulsho, iyo dhaqaale saddex-geesood ah, midnimo, waddaniyad, iyo xaqdhawrista maba'diida qaran ayaa ah kuwo muhiimad u leh korodhka waxsoosaar ee shaqaalaha.

6.5 Maalgalinta Hirgalinta Siyaasadda

Hirgalinta siyaasaddani waxay u baahan tahay dhaqaale ku filan iyo sidoo kale waxay u baahan tahay in mudnaanta la siiyo loona qoondeeyo miisaaniyad ee labada heer ee Dawladda Dhexe iyo Dawladdaha Hoose. Maadama oo arinta shaqadu tahay arin dhinacyo-badan ah, siyaasaddu waxay dhiirigalinaysaa habka waaxyaha badan iyo midaynta arimaha shaqada ee dhamaan heerarka dawladda iyo barnaamijyada qaybaha ganacsiyada gaarka loo leeyahay. Sidaa daraadeed waa in dhaqaalaha lagu bixinayo siyaasaddani uu ku fidaa dhamaan wasaaraddaha, Wakaaladdaha iyo Hay'addaha ay khusayso, iyo sidoo kale Dawladdaha Hoose, ururada xidhiidhka wada-shaqaynta la leh, iyo ururada Bulshada Rayidka ah. Wadaage kasta oo wasaaradda ahi waxay cadayn doontaa waxyaabaha khuseeya shaqada, miisaaniyada/kharashka, sidoo kalena waxay ku maalgalin doontaa iyaga oo raacaya qaab nidaamkooda ku aadan kharashka loo qoondeeyey.

7. QAAB-NIDAAMEEDKA HIRGALINTA

7.1 Horu-dhac

Dawladda ayaa qaadi doonta masuuliyadda guud ee hirgalinta siyaasaddan. Hirgalinta siyaasaddanina waxay u baahnaan doontaa in dhamaan waaxyaha iyo hay'adaha dawladdu ay si xikmadi ku jirto u waafajiyaan, uguna dhex daraan siyaasaddahooda iyo barnaamijyadooda, maba'diida siyaasadeed iyo hawlahood shaqo ee xidhiidhka la leh kuwaas oo kor uqaadaya shaqaalayn manfac leh, iyo sidoo kale horumarinta xaaladaha guud ee shaqada. Hirgalinta iyo qaab-dhismeedka qiimaynta siyaasadda ee lagu faaqaday xaggan hoose ayaa la meel marin doonaa.

7.2 Qaab-dhismeedka Hirgalinta Siyaasadda

Ujeeddada hirgalinta siyaasaddu waa sidii loo diyaarin lahaa qaab-dhismeedyo si fiican u qeexan, iyo isku-dubba-ridka iyo qaabaynta hirgalineed, taas oo waddada u xaadhaysa in hirgalin nidaamsan oo dhib yar iyo ka-midho-dhalinta siyaasadda qaran ee shaqada la helo. Wasaaraddaha Dawladda, hay'adaha, waaxaha, maamulada gobol iyo dawladdaha hoose, iyo qaybaha iskaashiga bulsho ee saddex-geesoodka ah, dhamaantood waxay hirgaliyaan siyaasaddo iyo istaraatajiyado kuwaas oo waafaqsan Siyaasadda Qaran ee Shaqadda. Sidoo kale waxay sii joogtayn doonaan, soona saari doonaan warbixiniha ugu danbeeya, sidoo kalena waxay falanqayn doonaan isbadalada ku saabsan xaalada shaqada ee suurtagalin kara koboc shaqo oo ka hirgala qaybaha kala gaar gaarka ah.

Dawladdu waxay aasaasi doontaa Golaha Qaran ee Shaqo-Abuurka, oo uu gudoomin doono Wasiirka Wasaaradda Shaqo-galinta, Arrimaha Bulshada & Qoysku. Xubnaha Golahu ka koobnaan doonaan asal ahaan kuwo saddex-dhinac ah, waxaana laga keenayaa Dawladda, Jamacadaha, Hay'adaha iyo Ganacsiyada Gaarka ah kuwaas oo door wayn oo muhiim ah ku leh shaqo abuurka, balse tiradoodu kama badnaan doonto 12 xubnood. Dawladdu waxay aasaasi doontaa Guddida Shaqo Abuurka Qaran oo shir-gudoomin doono Agaasimaha Guud ee Wasaaradda Shaqo-galinta, Arrimaha Bulshada & Qoyska, si ay dusha ugula socoto hirgalinta siyaasadda qaran ee shaqada, iyo in Guddida Shaqaalaha, Bulsho iyo Dhaqaale ay u noqdaan waax latalineed Wasaaradda, kana tallo bixisa arimaha la xidhiidha shaqada. Maamulka heer gobol iyo heer degmo iyaguna waa in ay dhisaan qaab-dhismeedyada ka-qaybgalka ee ku haboon, munaasibkana ku ah sida; Guddiyada Shaqo Abuurka ee loogu tallo galay hirgalinta Siyaasadda Shaqo Abuurka Qaran.

7.3 Siyaasadda Kormeerka iyo Qiimaynta

Qaab dhismeedka Dawladda ee ay masuuliyadu ka saran tahay hirgelinta siyaasaddan ayaa sameyn doona qiimayn iyo kormeer saddex-biloodle ah, sidoo kalena diyaarin doona warbixinta la xidhiidha horumarinta ee ku aadan dhaqan-gelinta siyaasadda una gudbin doona wasaaradda isku-duwaysa. Guddida shaqo abuurka qaran, iyadu waxay sameyn doontaa qiimeyn guud oo sanadle ah, waxaanay warbixin u diyaarin doonaan Gudida Shaqaalaha Bulsho iyo Dhaqaale, ka dibna golaha wasiirada. Tilmaamayaasha shaqaalaynta ayaa horumarin lagu samayn doonaa, lana diyaarin doonaa si loogu suurta geliyo dhamaan daneeyayaasha heerarkooda oo dhami in ay kormeeraan, islamarkaana ay si joogto ah u qiimeeyaan natiijooyinka shaqo abuurka.

7.4 Dib-u-eegista iyo Dib-habaynta Siyaasadda Shaqada

Qiimaynta natiijooyinka siyaasaddani waxay bixin doonaan warbixin ku aadan ilaa xadka ama heerka siyaasaddan la hirgaliyay, iyo heerka horumarka la sameeyay si loo gaadho ujeedooyinkii Siyaasadda Qaran Shaqada. Waxaa sidoo kale la hirgalin doonaa dib-u-eegista guud ee siyaasadda sedex sanno kadib. Masuuliyada hirgalinta dib u eegista guud ee siyaasadda waxaa yeelan doona Wasaaradda Shaqo-galinta, Arrimaha Bulshada & Qoyska.

7.5 Barnaamijka Qaran ee Shaqada

Barnaamijka Qaran ee Shaqada ayaa la diyaarin doonaa si dariiqa loogu sii xaadho, loona dhiirigaliyo hirgalinta Siyaasadda Shaqo-abuurkaQaran. Diyaarinta barnaamijka qaran ee shaqadda waxaa kamid noqon doona;

- U rogista ujeedoyinka siyaasadda iyo istaraatajiyadaha barnaamijiyo shaqo ee loogu tallo galay mid kasta oo kamid ah aagagga mawduucyada 14 ka ah ee ku jira Siyaasadda Shaqo-abuurka Qaran iyada oo lala kaashanayo Wasaaraddaha, Wakaaladdaha iyo Hay'addaha.
- U dejinta ahdaafta, natiijooyinka, seeska, hagayaasha hawsha-shaqo iyo hababka xaqiijinta ee mid kasta oo kamid ah barnaamijyada shaqo ee mudnaanta leh.
- Horumarinta doorka iyo masuuliyadaha hay'addeed ee cad ee loogu tallo galay jilayaasha muhiimka ah ee ku lug leh.
- Go'aaminta miisaaniyadda looga baahan yahay in lagu qabto barnaamij kasta iyo illaha dhaqaale ee ay suurtagalka tahay in la heli karo.
- In bartilmaameed iyo udub dhexaad looga dhigo barnaamijyada Qorshaha Horumarta ee Qaranka II (2017-2021) ee barnaamijyada mudnaan-siinta dhaqaale iyo horumarka bulsho.
- U rogista Siyaasadda Qaran ee Shaqada hindise sharciyeed si ay u dhaqan galiyaan, una sharciyeeyaan Golaha Sharci-dejintu.

8. QORSHAHA HIRGALINTA SIYAASADDA QARAN EE SHAQADA

YOOLKA: Si loogu abuuro fursado shaqo oo manfac leh, islamarkaana munaasib ah xooga/cududa shaqaalaha si loo horumariyo xaalada noloshooda iyo gacanna looga gaysto koboca dhaqaalaha iyo horumarka qaranka ee xayndaabka sinnaanta, cadaaladda, sugnaanta/xasiloonida iyo sharafta.

MADUUCYADA SHAQO EE MUDNAANTA LEH	UJEEDADA SIYAASADDA	NATIIJA DA	FULINAYA	ISKA-KAASHANAYA	WAKHT IGA SHAQA DA	HAGAYA ASHA HAWSHA SHAQO	HABABKA LAGU XAQIIJINA YO	SAAMAY NTA LA FILAYO
1. Beeraha, Xoolaha iyo Horumarinta Kalluumaysiga	1.1 Kor u qaadista maalgalinta waxsoosaarka qaybaha dhaqaalaha ee beeraha, xoolaha iyo kaluumaysiga oo la casriyeeyay, ahna kuwo u dihin shaqo abuur.	maalgalint a waxsoosaa rka qaybaha dhaqaalah a ee beeraha, xoolaha iyo kaluumay siga oo kor loo qaaday.	• Wasaa radda Beeraha • Wasaa radda Xoolaha iyo Kalluuma ysiga	• Wasaaradda Horumarinta Maaliyada Wasa aradda Shaqogelinta, Arrimaha Bulshada iyo qoyska • Wasaaradda Maalgashiga iyo horumarinta • Beeralayda • Iskaashatada • Waaxda Gaarka loo leeyahay • Hay'aadka Maaliyadha • Saaxiibada Horumarinta	Sanadle	Tirada maalgashig a ee beeraha, xoolaha iyo kalluumays iga oo kor loo qaaday.	Barnaamijya da sanadlaha ah ee maalgashiga casriga ah ee beeraha, xoolaha iyo kalluumaysi ga oo	Shaqaalay nta waaxaha wax-soosaarka oo kor loo qaaday

2. barnaamij yada Shaqo-abuurka degdeg ah iyo Kaabayaasha	2.1 Mudnaan siinta nidaamyada shaqo abuurka degdeg ah ee soo saarista badeecadaha dadwaynaha, shaqooyibnka danta guud iyo horumarinta kaabayaasha/dhism ayaasha.	Hababka mashaarii cda waawayn ee shaqo abuurka degdeg iyo barnaami dyada shaqooyin ka danta guud ah iyo horumarin ta kaabayaas ha	• Wasaa radda Hawlaha Guud, Guriyaynt a iyo Gaadiidka	• Wasaaradda Horumarinta Maaliyadda • Wasaaradda Maalgashiga iyo Horumarinta Wasaaradda Shaqogelinta, Arrimaha Bulshada iyo Qoyska • Horumariyayaasha gaarka ah • ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe • Hay'aadka Maaliyadaha • Saaxiibada Horumarka inaga saacida	Sanadle	Tirada Barnaamijy ada mashaariic da waawayn ee shaqo abuurka degdeg ah	Barnaamijya da mashaariicd a waawayn ee shaqo abuurka degdeg ah iyo warbixinaha sanadlaha ah	Shaqo abuurka waxtarka leh ee shaqooyin ka danta guud iyo horumari nta kaabayaas ha oo kor loo qaaday.
3. horumarinta ganacsiyada gaarka loo leeyahay	3.1 In meesha laga saaro caqabadaha kuwaas oo dabar ku noqda awooda tartan ee ganacsiyada gaarka loo leeyahay, koboca xawliga ah iyo jawiga maalgalineed ee	Awooda tartan ee hay'addee d iyo shaqo ee waaxda ganacsiga gaarka loo leeyahay iyo dhiirigalin	• Wasaa raddda Warshada • Ganac siga iyo Dalxiiska	• Wasaara dda Horumarinta Maaliyadda • Ganacsiy ada Gaarka loo leeyahay • ganacsiy ada yar yar iyo kuwa dhexe	Sanadle Wasaara dda Shaqogel inta, Arrimah a Bulshada iyo	Tirada barnaamijy ada shaqo ee ganacsiyad a gaarka loo leeyahay.	barnaamijya da shaqo ee ganacsiyada gaarka loo leeyahay.iyo warbixinaho oda	Ka qaybgalka ganacsiya da gaarka loo leeyahay ee shaqo manfac leh oo kor loo

	ganacsiga.	ta barnaamijyada maalgalinta		• Saaxiibada Horumarka inaga saacida	Qoyska			qaaday
4.Waxbarashada iyo Tababarka	4.1 Soo saarista koox leh xirfadaha heerkoodu sareeyo oo awood u leh in ay si wax-tar leh uga hawl galaan waaxda shaqada rasmiga/tooska ah iyo sidoo kale in ay u abuuraan shaqo kuwa kale.	koox leh xirfadaha heerkoodu sareeyo ee horumarinta waaxaha ganacsi ee rasmiga ah iyo kuwa aan rasmiga ahayn	• Wasaaradda Waxbarashada iyo Sayniska	• Wasaaradda Horumarinta Maaliyada Wasaaradda Shaqogelinta, Arrimaha Bulshada iyo Qoyska • Wasaaraddaha Wakaaladaha iyo Hay'addaha • Waaxda Gaarka loo leeyahay • ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe • Saaxiibada Horumarinta	Sanadle	Tiirada xirfadlayaasha ku hawlan ee horumarinta iyo shaqada waaxda rasmiga ah iyo tan aan rasmiga ahayn	warbixinahakooxda leh xirfadaha heerkoodu sareeyo ee horumarinta waaxaha ganacsi ee rasmiga ah iyo kuwa aan rasmiga ahayn	Shaqaalaysiinta Xirfadlayaasha horumarinta waaxaha rasmiga ah iyo kuwa aan rasmiga ahaynoo kor loo qaaday
5. Horumarinta Cilmi-baadhista, Hal-abuurka	5.1 Horumarinta barnaamijyada munaasibka/ku-haboon ee la	Horumarinta Barnaamijyada	• Wasaaradda Qorshaynta iyo	• Wasaaraddaha, Wasaaradda Shaqogelinta,	Sanadle	Tirada horumarinta barnaamijy	Warbixinahaiyo Barnaamijyada	Korodhka shaqo ee horumarinta

iyo Tiknoolajiyada	tacaluqa horumarinta tiknoolajiyada waaxda hal-abuur cilmi-baadhis ku salaysan, kaas oo lagu saacidayo shaqaalaysiin wax ku ool ah.	Cilmi-baadhista, Hal-abuurka iyo Tiknoolajiyada ku dhisan	Horumarinta Qaranka	Arrimaha Bulshada iyo Qoyska Wakaaladaha iyo Hay'addaha • Jaamacadha • Hay'addaha taba • Waaxda Gaarka loo leeyahay • ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe • Saaxiibada Horumarinta		ada tiknoolajiyada iyo hal-abuurka ku dhisan cilmi-baadhis	Horumarinta Cilmi-baadhista, Hal-abuurka iyo Tiknoolajiyada ku dhisan	barnaamijyada tiknoolajiyada iyo hal-abuurka ku dhisan cilmi-baadhis
6. Kor-u-qaadista ganacsiga Aan Tooska ahayn iyo ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe	6.1 U roggida waaxda/qaybta aan rasmiga/tooska ahayn ee ganacsiga iyo horumarinta MSMEs sidii ay u abuuraan shaqooyin wanaagsan oo wax-ku-ool ah.	SHaqooyin manfac leh oo wanaagsan oo ka jira ganacsiga aan tooska ahayn iyo ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe	• Wasaaradda Warshaddaha, Ganacsiga iyo Dalxiiska •	• Wasaaraddaha Wasaaradda Shaqogelinta, Arrimaha Bulshada iyo Qoyska Wakaaladaha iyo Hay'addaha • Jaamacadaha • Hay'addaha tababarka farsamadda iyo mihnadaha • Waaxda Gaarka loo	Sanadle	Tirada shaqooyinka manfaca leh ee wanaagsan ee la abuuray ee ka jira ganacsiga aan tooska ahayn iyo ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe	Barnaamijyada shaqo abuur waxtar leh oo wanaagsan ee ka jira ganacsiga aan tooska ahayn Iyo ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe	Kor u qaadista shaqaalaynta waxtarka le ee wanaagsan ee ganacsiga rasmiga ah iyo ganacsiga aan tooska ahayn iyo ganacsiyada yar yar iyo kuwa

				leeyahay • ganacsiyada yar yar iyo kuwa dhexe • Saaxiibada Horumarka				dhexe
7. Xoojinta Haweenka	7.1 Dhiirigalinta sinnaanta jinsiga (lamaanaha) iyo cadaalada xarumaha shaqo	sinnaanta jinsiga iyo cadaalada xarumaha shaqo oo kor loo qaaday	• Wasaa radda Shaqo-galinta, Arimaha Bulshada iyo Qoyska	• Wasaaradda Shaqogelinta iyo Arrimaha Bulshada iyo QoyskaWasaarad daha Wakaaladaha iyo Hay'addaha • Ururada Haweenka • Saaxiiibada Horumarinta	Sanadle	Tirada koboca barnaamijy ada sinnaanta iyo cadaalada lamaanaha (jinsiga)	Warbixnaha iyo barnaamijya da koboca sinnaanta iyo cadaalada lamaanaha (jinsiga)	Hormarin iyo kobcin lagu sameeyay sinnaanta iyo cadaalada lamaanah a (jinsiga) ee shaqaalay nta haweenka
7. Dhiirigali nta Shaqaalaysiint a Dhalinyarada	8.1 U abuurista fursadaha horumarinta awooda shaqo si ay dhalinyaradu u hesho xirfadaha baahidu keentay iyo awoodooda tartan ee ka saacidaya mushaharaad waxtar leh iyo in ay	Shaqogali n toos ah iyo shaqo-abuurasho iskood ah kuwaas oo waxtar leh oo ay helaan dhalinyar adu	• Wasaa rada Dhalinyar adda iyo Cayaaraha •	• Wasaara ddaha Wakaaladah a iyo Hay'addaha • Ururada Dhalinyarad a • Saaxiiiba da Horumarinta	Sanadle	Tirada shaqooyink a waxtarka leh ee wanaagsan ee loo sameeyay dhalinyara dda	Barnaamijyoi yo warbixino ku saabsan shaqooyinka waxtarka leh ee wanaagsan ee loo sameeyay dhalinyarad	Shaqooyin waxtar ;ej oo wanaagsa n oo shaqaalasi in toos iyo iskood shaqo u abuurasho loogu tallo galay

	iskood shaqo u abuurtaan.						da	dhalinyar adda
9.Maalgalinta Qurbo-joogta iyo Shaqaalaynta	9.1 U fududaynta iyo isku-duwista shaqaalaynta muwaadiniinta Somaliland ee ku nool dalka dibaddiisa iyo soo-noqoshada muwaadiniinta Somalialnd ee xirfadda leh si ay u buuxiyaan faraqa-maqnaanshiyo ee xirfadaha ee ka jira Somaliland	Maalgashiga Qurba-joogta iyo Shaqooyinka la abuuray	• Wasaaradda Arimaha Dibaddaiyo Xidhiidhka Caalamigaah	• Hay'adda Qurba-joogta • Wasaaradda Maalgashiga iyo Horumarinta • Wasaaradda Horumarinta Maaliyadda • Wasaardda Shaqogelinta iyo Arrimaha Bulshada iyo Qoyska • Saaxiibada Horumarinta	Sanadle	Tirada maalgashi ee qurbo-joogta iyo shaqada loo abuuray	Warbixinaha iyo Barnaamijyada shaqo abuurka iyo maalgalinta qurbo-joogta	IHorumarin iyo kor uqaadis lagu sameeyay shaqaalaynta iyada oo loo marayo maalgashiga qurbajooga iyo shaqo abuur.
10. Shaqaalaynta Dadka Naafada ah (PWDs)	10.1 Kor uqaadista helitaanka fursado shaqo iyo khayraad wax-ku-ool ah oo ay helaan dadka	Shaqo abuurka iyo khayraadka wax-ku-	• Wasaaradda Shaqo-galinta, Arimaha	• Hay'adda Dadka Naafada ah Wasaaradda Shaqogelinta,	Sanadle	Fursadaha shaqo iyo khayraadka waxtarka leh ee	Warbixinaha iyo barnaamidyada shaqaalaynt	Kor uqaadis lagu sameeyay shaqaalay

	naafada ahi PWDs.	oolka ah ee loogu tallo gallay Dadka Naafada ah	Bulshada iyo Qoyska	Arrimaha Bulshada iyo Qoyska • Wasaaraddaha Wakaaladaha iyo Hay'addaha • Waaxda Gaarka loo leeyahay • Saaxiibada Horumarinta		loogu tallo galay Dadka Naafada ah	a Dadka Naafada ah	nta Dadka Naafada ah
11. Barnaamijyada Shaqaalaynta dadka la nool caabuqa HIV/AIDS	11.1 Yaraynta saamaynta caabuqa HIV/AIDS iyo xanuunada kale ee ku aadan shaqo abuurka iyo xarumaha shaqada.	Saamaynta caabuqa HIV/AIDs iyo xanuunada kale ku leeyihiin shaqo abuurka iyo goobaha shaqada oo la dhimay	• Wasaaradda Shaqo-galinta, Arimaha Bulshada iyo Qoyska	• Wasaaradda Shaqogelinta, Arrimaha Bulshada iyo Qoyska Wasaaraddaha Wakaaladaha iyo Hay'addaha • Waaxda Gaarka loo leeyahay • Saaxiibada Horumarinta	Sanadle	Kiisaskii caabuqa HIV/AIDs iyo xanuunada kale oo la dhimay	Barnaamijyada iyo warbixinaha shaqaalaynta dhibanayaasha HIV/AIDs	Kor uqaadista waxsoosaarka goobta shaqo ee dadka la nool caabuqa HIV/AIDs
12. Badqabka iyo Caafimaadka Shaqada (OHS)	12.1 Ku dhiirigalinta loo-shaqeeyaha iyo shaqaalaha qaybaha/waaxaha dhaqaalaha	Khataraha Shaqo ee qaybaha aan rasmiga ahayn iyo	• Wasaaradda Shaqo-galinta, Arimaha Bulshada	• Wasaaraddaha Wakaaladaha iyo Hay'addaha • Waaxda Gaarka loo	Sanadle	Tirada la dhimay ee heerarka dhacdooyinka khataraha	Warbixinahai yo Barnaamihyada caafimaadka iyo	Kobcin lagu sameeyay deegaanka shaqo ee shaqaalay

	kuwooda rasmiga ah iyo kuwa aan rasmiga ahayn labadaba in ay ay hoos u dhigaan ama ay meeshaba uga saaraan khataraha shaqada.	kuwa rasmiga ah oo la yareeyay	iyo Qoyska	leeyahay • Saaxiibada Horumarinta		ka jiray qaybaha shaqooyinka rasmiga iyo kuwa aan rasigaahayn	badqabka shaqada	n waarta
13. Xogta Suuqa Shaqo	13.1 Si loo helo xogta suuqa shaqo taas oo si faahfaahsan u sheegaysa qorshaynta iyo habka go'aan gaadhista.	Nidaamka Xogta Suuqa Shaqo	• Wasaaradda Shaqo-galinta, Arimaha Bulshada iyo Qoyska	• Wasaaraddaha Wakaaladaha iyo Hay'addaha • Waaxda Gaarka loo leeyahay • Saaxiibada Horumarinta	Sanadle	Diyaarinta Nnidaamka Xogta Suuqa Shaqo	Xarunta ururinta Xogta Suuqa Shaqo iyo Warbixinaha Sanadlaha ah	Horumarin lagu sameeyay qorshaynta iyo go'aan qaadashada ee shaqo abuurka